Rizika pohřebních služeb v období pandemie

Bc. Kateřina Slámová

Diplomová práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení
Ústav ochrany obyvatelstva

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	**Bc. Kateřina Slámová**
Osobní číslo:	**L20209**
Studijní program:	**N1032A020002 Bezpečnost společnosti**
Specializace:	**Ochrana obyvatelstva**
Forma studia:	**Kombinovaná**
Téma práce:	**Rizika pohřebních služeb v období pandemie**

Zásady pro vypracování

1. Zpracujte literární rešerši o pohřbívání v období pandemie.
2. Posuďte současný stav v oblasti pohřebních služeb v souvislosti s pandemií.
3. Posuďte rizika pohřebních služeb v době pandemie a minimalizujte je.
4. Navrhněte dokumentaci pohřebním službám pro případ pandemie.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

1. DISASTER PREPAREDNESS AND RESILIENCE BRANCH. *SA Health Viral Respiratory Disease Pandemic Response – Management of Deceased during a Pandemic Sub-Plan.* Version 4.0. Australia: Government of South Australia, 2020. ISBN 978-1-76083-248-3.
2. STEJSKAL, David a Jaroslav ŠEJVL. *Pohřbívání a hřbitovy.* Praha: Wolters Kluwer Česká Republika, 2011. ISBN 978-90-7357-680-6.
3. ŠEJVL, Jaroslav. *Zákon o pohřebnictví: Zákon o válečných hrobech: komentář.* 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-952-9.

Další odborná literatura dle doporučení vedoucího diplomové práce.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Ing. Miroslav Tomek, PhD.**
Ústav ochrany obyvatelstva

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **6. května 2022**

L.S.

doc. Ing. Zuzana Tučková, Ph.D.
děkanka

prof. Ing. Dušan Vičar, CSc.
ředitel ústavu

V Uherském Hradišti dne 1. prosince 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA
DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že:

- diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

V Uherském Hradišti, dne: 5. 8. 2022

Jméno a příjmení studenta: Bc. Kateřina Slámová

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje oblasti pohřebních služeb v období pandemie. Teoretická část diplomové práce se zabývá literární rešerší řešené oblasti a seznámením se s problematikou pohřebnictví a pandemií a jejich vzájemným vztahem. Konkrétně je diplomová práce zaměřena na pohřebnictví ve vztahu k pandemii onemocnění COVID-19. Praktická část diplomové práce řeší identifikaci a analýzu rizik vybrané pohřební služby v období pandemie COVID-19 a návrhy postupů pohřební službě k minimalizaci identifikovaných rizik. Výsledkem diplomové práce je přehled opatření pro minimalizaci rizik a návrhy interních směrnic pro pohřební službu.

Klíčová slova: COVID-19, lidský, ostatky, pandemie, pohřeb, služba

ABSTRACT

This Master´s thesis studies the field of funeral services during a pandemic. The theoretical part of the diploma thesis deals with a literary search of the area and acquaintance with the issue of funerals and pandemics and their relationship. Specifically, the thesis focuses on funeral services in relation to the pandemic of COVID-19. The practical part of the thesis addresses the identification and analysis of risks of a selected funeral service in the period of the COVID-19 pandemic and proposals for procedures for the funeral service to minimize the identified risks. The result of the diploma thesis is an overview of measures for risk minimization and proposals for internal guidelines for the funeral service.

Keywords: COVID-19, Human, Remains, Pandemic, Funeral, Service

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych tímto poděkovala panu doc. Ing. Miroslavovi Tomkovi, PhD. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi byly poskytnuty. Dále děkuji majiteli pohřební služby a jeho asistentce za poskytnutí rozhovorů a součinnosti. Velké poděkování patří i paní Mgr. Ivě Čápové za korekturu závěrečné práce a samozřejmě také mé rodině za trpělivost a podporu během celé doby studia a tvorby této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **9**

CÍLE A METODY ZPRACOVÁNÍ **11**

I TEORETICKÁ ČÁST **14**

1 POHŘEBNÍ SLUŽBY V PRÁVNÍCH NORMÁCH A ODBORNÉ LITERATUŘE **15**

1.1 POHŘEBNÍ SLUŽBY V PRÁVNÍCH NORMÁCH 15

1.2 POHŘEBNÍ SLUŽBY V ODBORNÉ LITERATUŘE 16

1.3 TERMINOLOGIE POHŘEBNÍCH SLUŽEB 17

2 HŘBITOVNICTVÍ A POHŘEBNICTVÍ **20**

2.1 PROVOZOVÁNÍ POHŘEBNÍ SLUŽBY 23

2.2 ZPŮSOBY NAKLÁDÁNÍ S LIDSKÝMI POZŮSTATKY A OSTATKY 26

2.3 BEZPEČNOST A OCHRANA ZDRAVÍ PŘI PRÁCI V OBLASTI POHŘEBNICTVÍ 29

3 PANDEMIE A JEJÍ VLIV NA ÚMRTNOST **32**

3.1 HISTORIE PANDEMIÍ 32

3.2 PANDEMIE 21. STOLETÍ 33

3.3 ONEMOCNĚNÍ COVID-19 A JEHO ŠÍŘENÍ VE SVĚTĚ 35

3.4 SROVNÁNÍ PANDEMIÍ 21. STOLETÍ 36

4 ZÁVĚREČNÁ KAPITOLA TEORETICKÉ ČÁSTI **38**

II PRAKTICKÁ ČÁST **39**

5 ANALYTICKO-EMPIRICKÁ ČÁST **40**

5.1 POSOUZENÍ POHŘEBNÍCH SLUŽEB V OBDOBÍ PANDEMIE COVID-19 40

5.1.1 Úprava a pohřbívání těl zemřelých s nemocí COVID-19 41

5.1.2 Pohřbívání v období COVID-19 v zahraničí 43

5.2 POSOUZENÍ SOUČASNÉHO STAVU VYBRANÉ POHŘEBNÍ SLUŽBY V SOUVISLOSTI S PANDEMIÍ COVID-19 44

5.2.1 Pohřební služba 44

5.2.2 Aplikace procesního diagramu na zodpovězení první výzkumné otázky 46

5.3 POSOUZENÍ RIZIK VYBRANÉ POHŘEBNÍ SLUŽBY PŘI PANDEMII COVID-19 51

5.3.1 Aplikace kontrolního seznamu na činnost pohřební služby 51

5.3.2 Aplikace matice rizik a What-if analýza na činnost pohřebních služeb v období COVID-19 53

6 APLIKAČNÍ ČÁST **70**

6.1 NÁVRHY OPATŘENÍ PRO MINIMALIZACI RIZIK 70

6.1.1 Osobní ochranné pracovní prostředky 70

6.1.2 Kontrolní proces činností v rámci pohřební služby 71

6.1.3 Sankce zaměstnanců pohřební služby 72

6.1.4 Inovační procesy činností pohřební služby 72
6.1.5 Interní směrnice vybrané pohřební služby 74
6.1.6 Testování zaměstnanců pohřební služby a zemřelého 74
6.1.7 Ostatní opatření pohřební služby a Ministerstva zdravotnictví ČR 75
6.1.8 Přehled navržených opatření pro minimalizaci rizik pohřební služby 75
6.2 NÁVRHY INTERNÍCH SMĚRNIC PRO POHŘEBNÍ SLUŽBU 77
ZÁVĚR 79
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 81
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK 87
SEZNAM OBRÁZKŮ 88
SEZNAM TABULEK 89
SEZNAM PŘÍLOH 90

ÚVOD

Součástí života každého z nás je smrt, čas, kdy se zastaví všechny životní funkce a na řadu přichází rozloučení se vší úctou. Valná většina populace využívá k uctění památky zesnulého pohřebních služeb, které jsou obvykle vyhledávány v bezprostředním časovém sledu po smrti blízké osoby. Na základě toho je význam činnosti pohřebních služeb dlouhodobě vysoký a aktuální. Bohužel lidé v posledních desetiletích o smrti, umírání a pohřbívání téměř přestali hovořit a k tomuto tématu se dostali až v tu chvíli, kdy sami pohřební služby potřebovali využít. Avšak aktuálnost oblasti pohřebnictví a využití pohřebních služeb v posledních pár letech opět rapidně narostla vlivem vzrůstající pandemie onemocnění COVID-19, a s tím spojenou vyšší mírou úmrtnosti.

Období truchlení ve většině případů začíná společně s oslovením pohřební služby, která se nachází zpravidla v blízkosti bydliště zesnulého nebo jeho blízké rodiny. V potaz jsou brána přání zesnulého, ale i rady z okolí. Nutností je však postupovat dle určitých pravidel, které pozůstalým sdělují pracovníci pohřební služby. V době pandemie, která vypukla 2. prosince 2019, byla pravidla v oblasti pohřebnictví několikrát upravována, a tak mnohdy nebylo možné uskutečnit všechna přání ohledně pohřbení. Ani pandemie COVID-19 však nesmí znemožnit uctivé rozloučení se zesnulým. Na základě těchto faktů je zřejmá nutnost návrhu účinných opatření pro co nejefektivnější zvládání i budoucích pandemií v oblasti činností pohřebních služeb a ucelení základních pravidel a postupů, které napomohou ke snížení rizik pohřebních služeb.

Diplomová práce je zaměřena na posouzení a analýzu rizik vybrané pohřební služby během pandemie COVID-19. Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat rizika vybrané pohřební služby v období pandemie COVID-19 a navrhnout řešení zjištěných nedostatků, které povede ke snížení rizik dané pohřební služby.

Teoretická část práce je věnována v první řadě vybrané literatuře a právním normám, které oblast pohřebnictví upravují a popisují. Posouzení zastoupení pohřebnictví v literaturách a právních normách napomáhá pochopení dané problematiky a je nezbytné pro správné uchopení celého tématu. Dále je rozebráno téma pohřebnictví z hlediska terminologie, základní charakteristiky hřbitovnictví a pohřebnictví, provozování pohřební služby, způsobů nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky a bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v pohřebnictví. Nedílnou součástí teoretické části je pojednání o pandemii. Pandemie

neznamená pouze COVID-19, ale i pandemie, které lidstvo v minulosti zasáhly a je možné je porovnat s pandemií COVID-19, které čelíme dnes.

Praktická část diplomové práce je rozdělena do dvou stěžejních oblastí. První je oblast analyticko-empirická, ve které je posuzován postup pohřebních služeb v případě pohřbívání těl zemřelých s nemocí COVID-19, a to nejen v České republice (dále jen „ČR“). Navazuje posouzení současného stavu vybrané pohřební služby a znázornění konkrétních činností v rámci pohřbívání zesnulého se zmiňovaným onemocněním formou procesního diagramu. Závěrem této části je posouzení rizik vybrané pohřební služby při pandemii COVID-19. Rizika jsou posuzována metodami Checklist, matice rizik a What-if analýza. Aplikační část diplomové práce již navrhuje opatření, která jsou dle autorky zásadní pro minimalizaci rizik dle jednotlivých oblastí, a následně navrhuje dvě interní směrnice pro vybranou pohřební službu.

CÍLE A METODY ZPRACOVÁNÍ

Hlavním cílem diplomové práce je posoudit rizika pohřebních služeb v době pandemie a minimalizovat je a navrhnout pohřebním službám dokumentaci pro případ pandemie. Pro naplnění stanovených cílů je nutné zpracovat literární rešerši o pohřbívání v období pandemie a posoudit současný stav v oblasti pohřebních služeb v souvislosti s pandemií.

Dílčími cíli diplomové práce jsou vymezení základních pojmů vybrané oblasti a charakteristika pandemií, zejména pandemie COVID-19. Dále charakteristika vybrané pohřební služby a aplikace procesního diagramu, Checklistu, What-if analýzy a matice rizik. Neméně důležitým dílčím cílem je navržení opatření pro minimalizaci rizik dle stanovených oblastí a navržení dvou interních směrnic pro potřeby pohřební služby.

Za účelem naplnění cíle budou realizovány následující kroky:

- v prvním kroku budou v rámci zpracování literární rešerše uvedeny výčty nejdůležitější literatury a právních norem v oblasti pohřebnictví;
- v druhém kroku bude rozebrána detailněji terminologie a činnosti pohřebních služeb a následně bude popsána oblast pandemií;
- dále bude práce zaměřena na posouzení činností pohřebních služeb v období pandemie COVID-19;
- následně bude provedeno posouzení současného stavu a popis konkrétní pohřební služby a identifikace, analýza a posouzení rizik dané pohřební služby;
- v posledním kroku budou navržena opatření pro minimalizaci rizik a interní směrnice pro potřeby pohřební služby.

Diplomová práce byla omezena několika podmínkami, a to:

- praktická část diplomové práce řeší pouze pandemii onemocnění COVID-19;
- práce řeší rizika vybrané pohřební služby,
- vybraná pohřební služba je pro účely diplomové práce anonymizována,
- identifikace, analýza a posouzení rizik dané pohřební služby je omezeno na období pandemie od 1.3. 2020 do 1.11. 2020 z důvodů často se měnících vládních opatření.

Výzkumné otázky:

- Výzkumná otázka 1: Jakým způsobem probíhalo pohřbívání zesnulého nakaženého nemocí COVID-19 ve vybrané pohřební službě v období od 1.3. 2020 do 1.11. 2020?
- Výzkumná otázka 2: Jakému spektru rizik po vzniku pandemie COVID-19 musela vybraná pohřební služba v daném období čelit?

V diplomové práci budou použity tyto metody:

- rešerše bude využita ke zpracování teoretické části, pro kterou bude potřeba vyhledat a následně zpracovat informace k dané problematice. Informace budou čerpány z tištěných a internetových zdrojů a také z platných zákonů;
- pozorování tvoří základ výzkumu a bude využito především k pozorování určitých jevů a zákonitostí. Výsledkem tohoto pozorování bude popis skutečností s dodatečným vysvětlením. Tato metoda bude využita v praktické části práce;
- analýza bude využita napříč celou prací od analýzy dat z odborné literatury po analýzu v analyticko-empirické části práce;
- syntéza, která spojuje poznatky ze získaných analytických metod v jeden celek, napomůže k pochopení spojitostí jevů, získaných z nových poznatků, vztahů a zákonitostí a bude procházet skrze celou diplomovou práci;
- dedukce, která vede k vyvozování nových tvrzení, bude využita při identifikaci a posouzení rizik v analyticko-empirické části diplomové práce;
- komparace bude využita při komparaci viru COVID-19 s viry způsobujícími pandemie v 21. století;
- dotazování bude využito pro sběr informací v rámci osobního setkání s majitelem vybrané pohřební služby;
- procesní diagram bude využit v analyticko-empirické části práce a bude znázorňovat průběh pohřbívání v období pandemie COVID-19;
- checklist bude využit v analyticko-empirické části práce. Struktura checklistu bude vycházet z procesního diagramu a bude identifikovat veškeré dopady pandemie COVID-19 na chod pohřební služby. V checklistu bude na otázky odpovídáno

formou ANO/NE a na jeho základě bude možné zjistit rizikové faktory pandemie COVID-19 pro pohřební službu;

- what-if analýza bude využita v analyticko-empirické části práce. Tato metoda bude navazovat na metodu Checklist a bude vycházet z jejích výsledků. Metoda bude definovat příčinu (if), následek (what), pravděpodobnost, dopad rizika, výslednou hodnotu rizika a navrhovaná opatření pro snížení či eliminaci rizika;
- matice rizik bude využita v analyticko-empirické části práce a bude zobrazovat hodnoty rizika. Hodnocena bude pravděpodobnost a dopad rizika. Matice bude sestavena na základě vztahu:

$$R = P \times D \qquad (1)$$

Kde: R – hodnota rizika,

P – pravděpodobnost vzniku nebezpečné události,

D – hodnota dopadu nepříznivé události.

Na základě zástupných hodnot se matice rozděluje dle přijatelnosti rizika. K hodnocení míry rizika bude využita matice 4x4.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POHŘEBNÍ SLUŽBY V PRÁVNÍCH NORMÁCH A ODBORNÉ LITERATUŘE

Tato kapitola diplomové práce se věnuje právním normám a publikacím, které úzce souvisejí s oblastí pohřebnictví. Činnosti pohřebních služeb a pohřebnictví obecně jsou v ČR upravovány řadou zákonů, nařízení a dalších norem, které již z podstaty a významnosti tohoto oboru je nutné následovat. Základní terminologie, činnosti pracovníků pohřebních služeb, požadavky na identifikaci a vyhodnocení rizik při práci a další informace lze klasifikovat pomocí odborné literatury, která je nositelem odborných informací a v této části práce je uvedena její rešerše.

1.1 Pohřební služby v právních normách

Mezi základní právní normy v oblasti pohřebních služeb patří zejména zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů (Česko, 2001 b). Účinnou novelou tohoto zákona je zákon č. 261/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s další elektronizací postupů orgánů veřejné moci (Česko, 2021 a), a novelou, která bude účinná od července roku 2023, je zákon č. 284/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona (Česko, 2021 b). Zákon o pohřebnictví obsahuje šest částí, přičemž pátá část byla již zrušena. První část zákona vymezuje pohřebnictví, pohřební službu, balzamaci a konzervaci, krematoria, veřejná pohřebiště a dozor nad dodržováním zákona. Druhá část je zaměřena na regulaci reklamy v oblasti pohřebnictví. Část třetí se zabývá souvislostmi mezi živnostenským podnikáním a pohřebnictvím a část čtvrtá se zabývá souvislostmi mezi zřízením ministerstev a pohřebnictvím. Šestá část hovoří stručně o účinnosti tohoto zákona (Česko, 2001 b).

Významnou normou v oboru pohřebnictví je Česká technická norma ČSN EN 15017 Služby v pohřebnictví – Požadavky. Norma je především zaměřena na požadavky k pohřebním službám. Požadavky jsou směřovány například směrem k zaměstnancům pohřebních služeb, na péči o zemřelého, hygienická opatření nebo na samotný pohřeb. Součástí této normy je také etický kodex Evropské federace služeb v pohřebnictví (ČSN EN 15017, 2020).

Nedílnou součástí právních předpisů je také vyhláška č. 277/2017 Sb. o postupu obce při zajištění slušného pohřbení, která upravuje postup obce v případě pohřbení těla zemřelého, a to slušným způsobem podle místních zvyklostí (Česko, 2017 a). Dále také vyhláška

č. 278/2017 Sb. o stanovení obsahu a rozsahu specializované odborné přípravy zaměřené na odbornou problematiku související s balzamací a konzervací a náležitostí dokladu o jejím absolvování (Česko, 2017 b). Neméně důležité je také „Mezinárodní Ujednání č. 44/1938 Sb. o přepravě mrtvol“ (Česko, 1938) a na to navazující sdělení č. 22/2012 Sb. m. s. o sjednání „Dohody o převozu těl zemřelých“ (Česko, 2012).

1.2 Pohřební služby v odborné literatuře

Mezi nejvýznamnější odbornou literaturu v oboru pohřebnictví lze zařadit například publikaci s názvem „Pohřbívání a hřbitovy“ od autora Davida Stejskala a Jaroslava Šejvla. Tato publikace podrobně popisuje obsáhlé téma pohřebnictví, a to se zaměřením na správu pohřebišť, povinnosti obcí, bezpečnost práce, pracovní činnosti, úpravu hřbitovů a další kategorie (Stejskal a Šejvl, 2011).

Další významnou literaturou je publikace s názvem „Pohřebnictví“ autora Tomáše Kotrlého, která je zaměřena na právní stránku oblasti pohřebnictví. Zejména se jedná o právní zakotvení piety, etického a důstojného přístupu k lidským pozůstatkům a ostatkům (Kotrlý, 2013).

Další neméně důležitou literaturou je publikace od autora Jaroslava Šejvla s názvem „Povinnost obce zajistit pohřbení aneb tzv. sociální pohřby“. Již z názvu je zřejmé, že publikace se zaměřuje především na obce a jejich práva a povinnosti v případě úmrtí a sjednání pohřbení. Mimoto také řeší základní pojmy pohřebnictví, náklady na pohřeb nebo pohřbívání mrtvě narozených dětí (Šejvl, 2018).

Zajímavou publikací k řešenému tématu je publikace „Pohřebnictví“, která je sborníkem stanovisek veřejného ochránce práv, vydaná Kanceláří veřejného ochránce práv. Obsahem je zejména provozování pohřebišť, užívání hrobových míst, ochrana piety a důstojnosti, orgány a organizace na úseku pohřebnictví, soudní rozhodnutí a vybraná stanoviska veřejného ochránce práv. Součástí této publikace je kapitola zabývající se otázkami a odpověďmi, které jsou zaměřené na samotné pohřebnictví (Varvařovský, 2013).

Publikace „Pohřebnictví: definice, vývoj a potenciály v kontextu globálním i České republiky“ od autorky Andrey Marković jako jedna z mála obsahuje také stručné dějiny pohřebnictví a vývoj vztahu ke smrti. Dále se zaměřuje na pohřební praxi a samotné hřbitovy. V závěru publikace hledá potenciály v oblasti pohřebnictví (Marković, 2016).

1.3 Terminologie pohřebních služeb

„Pohřebnictví, ač se to nezdá, je v současnosti transdisciplinární oblastí.“ (Šejvl, 2015, s. 13). Především se tato vlastnost oboru pohřebnictví projevuje v oblasti pohřbů a v oblasti provozování veřejného pohřebiště. Do těchto oblastí nejsou zapojeny pouze pohřební služby, ale i obecní a krajské úřady nebo například Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, Ministerstvo pro místní rozvoj, Policie ČR a mnoho dalších orgánů (Šejvl, 2015). Z této podstaty a z důvodu správného porozumění jednotlivým souvislostem v oblasti pohřebnictví je nutné vymezit stručnou základní terminologii. V souvislosti se zaměřením diplomové práce bude tato kapitola věnována především pohřebním službám.

Základní termíny v oblasti pohřebnictví, které jsou nejvíce využívané, plynou z příslušných právních předpisů a odborné literatury:

- **balzamace** je proces úpravy lidských pozůstatků, který zabraňuje rozvoji změn po smrti (změny jsou způsobeny hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem) (Šejvl, 2018),
- **exhumace** je definována jako vyzdvižení lidských ostatků nebo samotné urny z pohřebiště (Šejvl, 2018),
- **hrobové místo** je chápáno jako místo určené pro založení hrobu nebo hrobky na pohřebišti nebo jako místo v úložišti jednotlivých uren či na vsypové louce (Šejvl, 2018),
- **hřbitov** nebo také pohřebiště jsou termíny, které jsou synonymem, ale v právnickém jazyce se překrývají (Marković, 2016). Významově odpovídají definici veřejného pohřebiště, která je již uvedena výše (Kotrlý, 2013),
- **inhumací** se rozumí pohřbení do země (Markovič, 2016),
- **jiné lidské pozůstatky** zahrnují plod po potratu, a pokud je nelze od plodu oddělit tak i biologické zbytky potratu, mezi které patří například placenta (Šejvl, 2018),
- **kolumbárium** je ojedinělá stavba, která slouží jako nadzemní pohřebiště s více hrobovými místy pro uložení uren (Marković, 2016),
- **konečnou rakví** se rozumí rakev vyrobená z dřevěných desek nebo desek na bázi dřeva, která je pevně zavřená a obsahuje lidské pozůstatky určené k pohřbení

a musí splňovat kritéria pevnosti rakve a další technické požadavky dle platných právních norem (Šejvl, 2018),

- **konzervace** je proces úpravy lidských pozůstatků, který zpomaluje rozvoj změn po smrti, které jsou způsobeny hnilobnými bakteriemi nebo hmyzem (Šejvl, 2018),
- **lidské ostatky** jsou chápány jako lidské pozůstatky po pohřbení (Šejvl, 2018),
- **lidskými pozůstatky** je rozuměno tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky. Tento pojem tedy nabývá spíše právně technických hodnot a sčítá tedy význam dvou předchozích pojmů (Šejvl, 2018),
- **péčí o pozůstalé** se rozumí speciální činnost profesionálních služeb, úkolem těchto služeb je pomoc pozůstalým při přijímání skutečnosti ztráty zesnulého (Marković, 2016),
- **pohřebním** se rozumí buď zpopelnění lidských pozůstatků v krematoriu, anebo jejich uložení do hrobu či hrobky na pohřebišti (Šejvl, 2018),
- **spalování** je proces suché oxidace, která probíhá při vysokých teplotách, v tomto procesu se organický a hořlavý odpad mění na anorganickou nehořlavou hmotu (Markovič, 2016),
- **tělo zemřelého** je chápáno jako mrtvé lidské tělo nebo jeho části, a to až do okamžiku pohřbení, pokud není použito pro užívání v lékařské vědě, výzkumu nebo ve výuce (Šejvl, 2018),
- **totožnost** zahrnuje údaje zemřelého, mezi které patří jméno, příjmení, datum narození a státní příslušnost (Šejvl, 2018),
- **úprava těla zemřelého** zahrnuje úpravu těla před pietním uložením do konečné rakve (například stříhání, holení, umývání nebo oblékání) (Šejvl, 2018),
- **veřejné pohřebiště** je prostor, který je vymezený k uložení lidských ostatků nebo k pohřbení lidských pozůstatků na místa pro hroby a hrobky nebo také na úložiště jednotlivých uren či na rozptylové nebo vsypové louky (Šejvl, 2018),
- **vypravitel** pohřbu je fyzická nebo právnická osoba, která sjednává pohřbení do 96 hodin od oznámení úmrtí, nebo i obec, která zajišťuje pohřbení, (Šejvl, 2018), Marković (2016, s. 10) uvádí vypravitele jako pozůstalou fyzickou osobu,

která má uzavřený smluvní vztah s provozovatelem pohřební služby a působí ve vztahu jako zákazník, který stanovuje organizaci nastávajícího pohřbu.

2 HŘBITOVNICTVÍ A POHŘEBNICTVÍ

Samotný pojem hřbitovnictví je velmi zastaralý a je významný zejména pro odlišení činností, které jsou vázány k prostoru mimo hřbitov a zajišťují je pohřební služby, a činností, které jsou vázány k prostoru hřbitova. Hřbitovnictví se týká pouze prostoru hřbitovu a je tak snadným vodítkem pro širokou veřejnost (Stejskal a Šejvl, 2011).

S hřbitovnictvím jakožto slangovým výrazem je úzce spojeno provozování veřejného pohřebiště. Provoz je službou ve veřejném zájmu, není tedy provozováno na základě koncesované živnosti. Provoz zajišťuje obec v samostatné působnosti. Provozovatelem pohřebiště je tedy obec, ale může to být také registrovaná církev nebo náboženská společnost. Ve všech případech se jedná o právnickou osobu. V ČR převažuje na pozici provozovatele pohřebiště obec (Stejskal a Šejvl, 2011). „Provozování veřejného pohřebiště zahrnuje zejména výkopové práce související s pohřbením a exhumací, správu a údržbu veřejného pohřebiště, pronájem hrobových míst a vedení související evidence“ (Česko, 2001 b). Provozování pohřebiště náleželo z historického hlediska církvím, a to až do konce 18. století. Pohřebiště byla stavěna církvemi zejména kolem kostelů, na cestě mezi dvěma obcemi nebo na konci samotné vsi, a to zejména aby mohly být tyto prostory využívány i okolními obcemi (Judová, 2017). V letech 2004–2006 byl proveden terénní výzkum Katedry pastorálních oborů Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. V tomto výzkumu bylo sečteno celkem 5799 nezrušených veřejných, ale i neveřejných pohřebišť, která zabírají plochu zhruba 2621 hektarů (Eliáš a Kotrlý, 2006). Ke stejnému roku byla také vydána mapa provozovaných pohřebišť v ČR ve vztahu ke kraji, velikosti a vlastníku pohřebiště (Obrázek 1).

Z mapy je zřejmé, že nejmenší plochu pohřebiště na 1 zemřelého zaujímá Praha a následuje Moravskoslezský, Zlínský a Jihomoravský kraj. Mapa potvrzuje také výše zmíněné tvrzení Stejskala a Šejvla (2011, s. 23), že nejčastěji jsou pohřebiště provozovány obcemi.

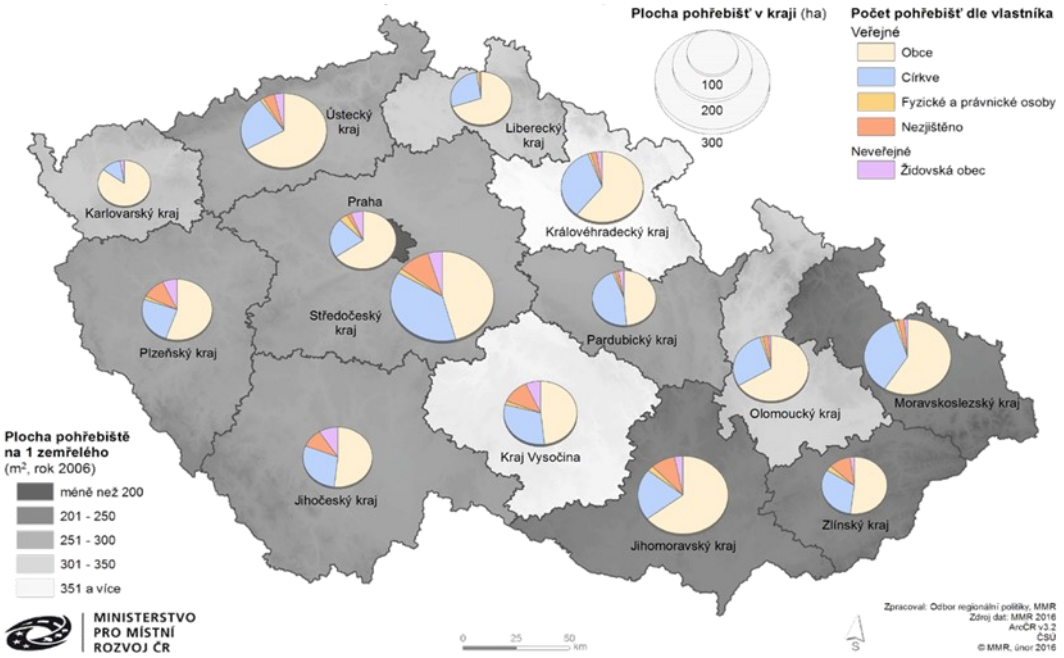

Obrázek 1Provozovaná pohřebiště v ČR dle kraje, velikosti a vlastníka pohřebiště [zdroj: Pohřebiště, 2017]

Provozovatel veřejného pohřebiště je ve své činnosti vázán řádem veřejného pohřebiště. Z právního hlediska je tento řád řádem provozním a je vydán obcí v samostatné působnosti. Řád pohřebiště musí být veřejně přístupný, a to v místě na určitém veřejném pohřebišti obvyklém. Provozovatel v tomto řádu upravuje zejména podmínky sjednání nájmu za hrobové místo, škálu služeb, které jsou poskytované na veřejném pohřebišti, a také stanovuje podmínky pro konečné rakve, výstelky rakve, transportní vaky a další. Pokud jsou součástí pohřebiště i hroby, stanovuje tento řád také tlecí dobu lidských ostatků, které se do hrobů ukládají. Dále jsou v řádu upraveny povinnosti nájemců hrobového místa, povinnosti návštěvníků zaměřené na pořádek na pohřebišti, zachování důstojnosti a pravidla pro užívání a povinnosti provozovatele pohřebiště a všech zainteresovaných osob. Řád se dotýká i podmínek pro exhumaci a podmínek, které upravují dohled nad provozovatelem zainteresovaných pohřebních služeb. Mimo tyto povinnosti a podmínky je v řádu také upravena doba přístupnosti pohřebiště pro návštěvníky. Provozovatel je zejména povinen se tímto řádem veřejného pohřebiště řídit a jednat v souladu se zákonem o pohřebnictví a zvláštními právními předpisy (Varvařovský, 2013).

Povinností provozovatele pohřebiště je i vést evidenci, která jakkoliv souvisí s jeho provozem (Varvařovský, 2013). S veřejným pohřebištěm také vzniká povinnost vést evidenci hrobového zařízení a také evidenci pohřbených. Evidence hrobového zařízení je vedena slovním popisem a díky dnešním moderním technologiím je možné tuto evidenci

vést také elektronicky pomocí specializovaných počítačových programů. Mezi další možnosti moderní doby patří i doplnění evidence o fotografické snímky. Elektronická evidence však není pro provozovatele povinností, tudíž je stále možnost vedení údajů v knize zemřelých nebo také jinak nazývané hřbitovní matrice. Obsahem takovéto evidence musí být druh materiálu, opracování kamene, jednotlivé díly hrobového zařízení a doplňky. Uvádí se, zda je hrobové zařízení z přírodního kamene nebo umělého kamene, zda je kámen leštěný nebo není a dále jaké obsahuje díly. Mezi tyto díly je možné zařadit rám, sokl, pomník, krycí desku, kostku, sloupek, schránku nebo nápisovou desku. Z doplňků se uvádí například lampy, skříňky na fotografie, uzávěry a vázy. Veškeré změny, které jsou během užívání provedeny, je nutné v evidenci zaznamenat a neustále tyto údaje aktualizovat s každou nadcházející změnou. Evidence pohřbených nese povinné obsahové body, mezi které patří jméno a příjmení, datum a místo narození, datum a místo úmrtí, rodné číslo, identifikace hrobového místa, hloubka pohřbení, datum uložení lidských pozůstatků nebo lidských ostatků, případně způsob uložení popela nebo místo uložení a také záznam o nebezpečné nemoci, pokud jí byl pohřbený nakažený. V evidenci mohou být dále uvedeny i nepovinné údaje, mezi které jsou zahrnuty body jako poslední známá adresa zemřelého, číslo urny, datum kremace, jméno, příjmení a adresa objednavatele pohřbu a stav (ženatý, vdaná, vdova apod.) (Stejskal a Šejvl, 2011). Z historického hlediska byla evidence vedena farářem. Během minulého režimu byla evidence přesunuta do kompetence představitelů veřejné správy. Tímto krokem vznikly na některých místech velké nedostatky v zápisech a historické seznamy tak vedla pouze taková osoba, které nebylo lhostejné zachování historických informací pro další generace. Z tohoto důvodu byla v zákonu o pohřebnictví stanovena povinnost evidenci vést, a to i s danými pravidly, která byla uvedena výše (Judová, 2017).

Počátkem 21. století se začalo využívat slovní spojení „sociální pohřeb“. Takový pohřeb je pohřbem bez obřadu a je využíván v případech, kdy zemřelému nebyl sjednán pohřeb příbuznými osobami a nemá ani vlastní úspory. Sociální pohřby jsou povinností obcí, a proto jsou většinou bez obřadu, ale tento fakt není pravidlem. Výjimkou je například hrobka vystavená v roce 2011 na 1 200 uren umístěná na pohřebišti v Brandýse nad Labem (Hybrantová, 2019). Povinnost obce zajistit pohřbení vzniká obci v případě, že ve lhůtě 96 hodin od oznámení úmrtí není sjednán pohřeb jinou osobou a k úmrtí došlo na území dané obce. Případně pokud byly nalezeny lidské pozůstatky na obecním území. Obec má však v těchto případech nárok na úhradu vynaložených nákladů na pohřbení. Náklady

jsou tak směřovány k dědicům zemřelého a v případě jejich absence jsou směřovány ke státu. Obdobná situace nastane, pokud dojde k úmrtí ve zdravotnickém zařízení nebo ústavu sociální péče a tato zařízení nemají možnost zajistit pohřbení, padá povinnost na obec (Stejskal a Šejvl, 2011).

2.1 Provozování pohřební služby

Jak již bylo výše zmíněno, provozování pohřebiště je služba ve veřejném zájmu. Zatímco provozování krematoria a provozování pohřební služby včetně balzamace a konzervace jsou činnosti koncesované, tedy výdělečné činnosti nebo také živnosti (Stejskal a Šejvl, 2011).

Provozování pohřební služby je tedy dle zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání živnost spadající pod kategorii koncesovaných živností (Česko, 1991). Požadovaná odborná a jiná zvláštní způsobilost podléhá § 6 a § 10 odst. 2 zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví. Orgánem státní správy, který vydává vyjádření k žádosti o koncesi, je krajská hygienická stanice (dále jen „KHS“) (Česko, 1991).

Provozování pohřební služby zahrnuje činnosti, které jsou spojené s úpravou lidských pozůstatků, jejich pohřbením a také přepravou (Šejvl, 2020). Z podstaty těchto činností je zřejmé, že provozovatelé a zaměstnanci pohřebních služeb musí být fyzicky i psychologicky schopní (Kotrlý, 2013). Žadatel o tento druh koncese je povinen prokázat svou odbornou způsobilost. Tou je úspěšné získání profesní kvalifikace „Sjednavatel pohřbení“ a „Pracovník pro úpravu a přepravu lidských pozůstatků“ a dále je podmínkou odborné způsobilosti minimálně střední vzdělání s maturitní zkouškou doplněno tříletou praxí v oblasti pohřebnictví nebo minimálně základní vzdělání doplněné desetiletou odbornou praxí v oblasti pohřebnictví (Šejvl, 2020).

Pro vydání koncese je nezbytné stanovisko od orgánu státní správy, a tím je v tomto případě KHS. Pro kladné stanovisko musí žadatel mít k dispozici silniční motorové vozidlo, které je určené k přepravě lidských pozůstatků, chladící a mrazící zařízení a místnost pro úpravu těla zemřelého a uložení lidských pozůstatků do rakve. Podmínkou u chladícího, mrazícího zařízení a místnosti pro úpravu těla je, že nesmí být umístěny v areálech zařízení sociálních služeb nebo v zařízení zdravotnického typu (Šejvl, 2020).

Ze zákona o pohřebnictví také vyplývají pro provozovatele povinnosti, které se týkají především hygienické, sanitární a etické stránky věci (Kotrlý, 2013). Mezi tyto povinnosti

patří především vydání řádu o provozování pohřební služby, a to před zahájením provozu. Tento řád musí být schválen KHS a musí být zveřejněný viditelně (Klágová, 2020). Dále je provozovatel povinen:

- zamezit sjednání pohřbení v zařízení sociálních služeb nebo ve zdravotnickém zařízení,
- chovat se při kontaktu s pozůstalými šetrně k jejich citům a povolit účast církví, jiných osob a náboženských společností,
- tělo zemřelého upravit a uložit do pohřební rakve a dále do chladícího a mrazícího zařízení, které disponuje kapacitou průměrné třídenní potřeby a má minimálně 3 místa,
- po převzetí těla postupovat dle pokynů z listu o prohlídce zemřelého,
- lidské pozůstatky uchovávat do pohřbení jen v rakvi nebo obdobné schránce do chladícího zařízení, které zajišťuje teplotní rozsah mezi 0 °C a +5 °C a v případě, že doba od úmrtí do pohřbení přesáhne 1 týden, v mrazícím zařízení, které zajistí teplotu nižší než -10 °C,
- společně s lidskými pozůstatky nebo ostatky předat provozovateli krematoria nebo pohřebiště příslušné doklady či identifikaci jiných lidských pozůstatků,
- povolit vypraviteli pohřbu bez poplatků uložení lidských pozůstatků do rakve a upravení těla zemřelého v místnosti, která disponuje stěnami lehce omyvatelnými a podlahou, která je nepropustná, a také takové, která je osvětlena, má přívod teplé a studené vody, disponuje odvětráváním a umožňuje hygienickou očistu,
- předat výzvu k převzetí urny a následně ji předat vypraviteli pohřbu dle řádu pro provozování pohřební služby a v případě absence takové osoby či v případě nepřevzetí urny je provozovatel povinen uložit lidské ostatky do společného hrobu nacházejícího se na veřejném pohřebišti,
- o lidských pozůstatcích a lidských ostatcích vést evidenci, která je vedena čitelně, pravdivě a má formu svázané knihy,
- dbát požadavků na specifické technické vybavení,

- zajistit dezinfekci místnosti pro úpravu těl zemřelých, provozních prostor, mrazících a chladících zařízení, pracovních pomůcek a příslušných vozidel (Česko, 2017 c).

Další povinnosti provozovatele pohřební služby se dotýkají oblasti převzetí těla zemřelého. Provozovatel má povinnosti převzít tělo zemřelého, pouze pokud obdrží list o prohlídce zemřelého, který vystavil prohlížející lékař a pokud obdrží souhlas státního zástupce pro případy, kdy vzniklo podezření ze spáchání trestného činu vedoucího k úmrtí (Česko, 2017 c).

Stejně jako pohřebiště, tak i pohřební služby jsou vázané řádem. Řád pro provozování pohřební služby upravuje především škálu služeb, které nabízí a poskytuje, chování a povinnost zachování důstojnosti vypravitele pohřbu v místnosti určené pro úpravu těl zemřelých a při uložení lidských pozůstatků do rakve. Dále je v řádu upraven i postup pro uložení a přepravu lidských pozůstatků, které jsou v pokročilém stádiu rozkladu. Stanoveny jsou také způsoby uložení a evidence lidských pozůstatků a ostatků od převzetí až po uložení do hrobu. Řád neopomíjí ani postupy dezinfekce všech příslušných prostor, zařízení, pomůcek a vozidel a také způsoby výzev, převzetí a lhůt, které se týkají předání uren vypraviteli pohřbu (Šejvl, 2020).

Přeprava lidských pozůstatků a lidských ostatků je zaměřena na rychlost odvozu a garanci odvozu téměř v každou denní i noční hodinu pohřební službou. Z toho důvodu se i touto oblastí zabývá detailně zákon o pohřebnictví. Při převozu a také při vystavení těla zemřelého je provozovatel pohřební služby povinen zajistit oblečení zemřelého do šatů nebo přinejmenším tělo důstojně zahalit. Převoz těl nakažených nebezpečnou nemocí nebo převoz lidských pozůstatků v pokročilém rozkladu je omezen pouze na uložení do konečné rakve, přičemž tělo musí být uloženo v transportním vaku. Samozřejmostí je, že se při převozu musí rakve nebo transportní vaky řádně označit z důvodu možné záměny lidských pozůstatků. Při převozu, delším než 8 hodin či přesahujícím vzdálenost 500 km, lidských pozůstatků, které nejsou balzamovány či konzervovány, je nutné uložit pozůstatky do uzavřené neprodyšné rakve nebo do chladícího, mrazícího zařízení. V případě, že provozovatel chce zajišťovat převoz prostřednictvím jiného dopravce, musí zajistit, že přeprava bude uskutečněna pouze dopravními prostředky, které odpovídají stanoveným požadavkům. Přeprava pozůstatků k pitvě je uskutečnitelná i ze strany zdravotních služeb. Stejně jako například při přepravě nebezpečných látek, tak i při přepravě těl zemřelých se zákonné povinnosti vztahují na úpravu samotných vozidel. Vozidlo pro přepravu

lidských pozůstatků a ostatků musí být schváleno jako pohřební. Ložný prostor je nutné upravit pouze na přepravu v rakvích či na transportních nosítkách s vaky a zajistit potřebné osvětlení a uchycení pro rakve a nosítka (Česko, 2017 c). Dno a stěny takového vozidla musí být snadno omyvatelné (Obrázek 2). V ČR patří mezi nejpoužívanější pohřební vozy vozidla značky Mercedes Benz. Nepsané pravidlo dřívějších dob, kdy pohřební vůz byl zejména černý už v dnešní době, neplatí. Žádanými barvami pohřebních vozů jsou nyní hnědá, stříbrná či modrá (Pohrebnictvo, 2016).

Obrázek 2 Úprava pohřebního vozidla v ložném prostoru
[zdroj: Pohrebnictvo, 2016]

Přeprava lidských pozůstatků v určitých případech také podléhá mezinárodním smlouvám, kterými se řídí. Mezi tyto smlouvy patří mezinárodní Ujednání o přepravě mrtvol, vyhlášené pod č. 44/1938 Sb. a také Dohoda o převozu těl zemřelých, vyhlášená pod č. 22/2012 Sb. m. s. (Česko, 1938), (Česko, 2012). Potřebný průvodní list pro tento typ přepravy je dostupný a vydávaný KHS. Pokud k úmrtí dojde na území státu, který těmito mezinárodními smlouvami vázán není, je potřebné zajištění souhlasu konzulárního úřadu pro zastupování zájmů ČR nebo diplomatické mise (Česko, 2001 b).

2.2 Způsoby nakládání s lidskými pozůstatky a ostatky

K významným změnám ve způsobech pohřbívání docházelo v ČR zhruba od padesátých let dvacátého století, a to především s ohledem na politickou situaci země. Komunistický režim vedl snahu o útlum církevního vlivu a tím způsobil postupné nahrazování

náboženských pohřbů pohřby sekulárními. Sekulární pohřby se ani přes tuto komunistickou snahu nestaly primárními (Nešporová, 2011). Církevní pohřby v roce 1955 tvořily přes polovinu všech pohřbů, které se uskutečnily v Československu, a to přesněji 58 %. Data z roku 1987 však již potvrzují tvrzení Nešporové (2011), které je uvedené výše, jelikož církevní pohřby v tomto roce činily pouze 39 %. Po pádu komunistického režimu, přesněji v devadesátých letech dvacátého století, došlo dle odhadů k mírnému nárůstu církevních pohřbů. Nyní jsou v ČR církevní pohřby uskutečňovány přibližně u 30 % zesnulých (Nešpor a Nešporová, 2011). V ČR se v posledních letech vykonávají pohřby do země, které mohou být spojeny s církevním obřadem, nebo pohřby žehem či sociální pohřby (Hybrantová, 2019). Nelze opomenout rozdělení způsobu pohřbu také dle Markoviće (2016, s. 37), který způsoby naložení s tělem zemřelého rozděluje na uložení do země, kremaci, použití těla pro potřeby lékařské vědy a výzkumu a v posledním bodu k výukovým účelům. Použití lidských pozůstatků a ostatků pro lékařské vědy a pro výukové účely označuje jako „darování“ a podotýká, že v tomto případě je však nutné, aby byly příslušné orgány o této skutečnosti informovány do 24 hodin (Marković, 2016).

Pohřeb žehem, zpopelněním či jinak řečeno kremací z historického hlediska zaujímá v ČR pozici novodobějšího způsobu pohřbu (Stejskal a Šejvl, 2011). Zároveň je kremace nejčastější formou pohřbu. Dle Evropské federace pohřebních služeb je ke kremaci přistupováno v 83 % případů (Česko v datech, 2019). Dle Společnosti přátel žehu je kremace uskutečněna asi ve třech čtvrtinách pohřbů v ČR, a to v posledních třiceti letech. Objevuje se však jistá diferenciace dle území. V Praze se kremace provádí zhruba u 95 % zemřelých, ale na menších obcích či na venkově je způsob pohřbu ovlivněn podílem věřících a zpravidla se kremace provádí méně často. Nejvíce nábožensky zaměřenou lokalitou zůstala až doposud jižní Morava. V této lokalitě je ke kremaci přistupováno pouze zhruba v 30 % pohřbů (Stejskal a Šejvl, 2011). Celý proces kremace je nutné zahájit ihned po obřadu nebo nejpozději do týdne. Tělo musí být zpopelněno v kremační peci v krematoriu. Zpopelňování je využíváno, pouze pokud se jedná o kremaci lidských pozůstatků, ostatků či anatomicko-patologického odpadu. Tento proces probíhá v kremační peci za vysokých teplot od 850 °C do 1 100 °C v jednoúrovňovém či dvouúrovňovém uspořádání. Zároveň probíhá za přítomnosti sekundárního a terciárního vzduchu odtah spalin do strany nebo do podzemního kanálu pece s využitím průmyslových plynových hořáků. Proces zpopelnění trvá okolo šedesáti minut, popel se chladí zhruba deset až dvacet minut, a to u moderních pecí. Proces chlazení může probíhat zároveň

s další kremací. Popel dále postupuje procesem zpracování a drcení, který se koná již mimo pec a zabere zhruba deset až dvacet minut. Spaliny, které vznikají v průběhu žehu v hlavní komoře, jsou odváděny do dopalovacích komor (Markovič, 2016). Spalování se zaměřuje na anatomicko-patologický odpad, mrtvorozené děti a plody po potratu. Tento proces probíhá pomocí suché oxidace při vysokých teplotách, kdy se hořlavý a organický odpad proměňuje na anorganickou hmotu nehořlavého typu. Spalování sestává ze čtyř fází, a to sušení při teplotě 50-200 °C, odplynění při teplotě 250-400 °C, zplyňování při teplotě 400–600 °C a hoření při teplotě vyšší jak 600 °C (Stejskal a Šejvl, 2011). Zbytky lidského těla spáleného tímto způsobem ve spalovně není možné uložit do urny. Mimo tyto klasické metody existují také alternativní metody kremace, které jsou však v ČR zakázané. Patří mezi ně kryonizace, lyofilizace, kryomace, aquamace nebo resomace (Marković, 2016).

Pohřeb žehem s obřadem probíhá ve smuteční síni, která je vybavená katafalkem, květinami, svícemi a fotografií zemřelého. V rámci obřadu je přednesena smuteční řeč a jsou pouštěné vybrané písně. Po obřadu je rakev s tělem zemřelého převezena k procesu zpopelnění. Tento pohřeb může probíhat také v kostele (Kotrlý, 2013). Pokud probíhá zpopelnění bez obřadu, tělo zemřelého je z místa úmrtí převezeno přímo do krematoria. Ať už je pohřeb vystaven s obřadem či bez obřadu, tak následuje vyzvednutí urny s popelem pozůstalými. Tuto urnu mají pozůstalí možnost uložit do urnového hrobu, do rakvového hrobu, do hrobky nebo do schránky v kolumbáriu (Stejskal a Šejvl, 2011). Odlišným způsobem od uložení urny je rozptyl nebo vsyp. Vsyp znamená vsypání popele do připravené jamky v zemi, která plní funkci hrobového místa a má přesně specifikované souřadnice na vsypové loučce (Klágová, 2020). Zajímavostí je dle Markoviče (2016, s. 45), že tento způsob pohřbení je specifický pouze v ČR. Rozptyl vychází z úsloví „prach jsi a v prach se obrátíš“ (Setkání, 2010). Čímž je myšlen návrat člověka k přírodě rozptylem se ztrátou soudržnosti, objemu a s plnou anonymitou (Markovič, 2016). Tento způsob pohřbení se provádí rozsypáním popela do trávníků na rozptylovou loučku.

Pohřeb do země je nejstarším a nejklasičtějším typem pohřbu, který může být církevní i civilní. Tělo je v tomto případě ukládáno do rakvového hrobu, podzemní hrobky nebo kaplové hrobky. Tato místa však podléhají občansko-právnímu vztahu mezi nájemcem hrobového místa a provozovatelem pohřebiště, tudíž je nutné takovéto místo vlastnit či pronajímat na základě příslušné smlouvy (Markovič, 2016). Proces pohřbu je stejně jako u pohřbu žehem zahajován obřadem, který má stejné náležitosti. Po obřadu se již nakládání s tělem zemřelého liší. Rakev s tělem je po obřadu naložena do pohřebního vozu

a následuje přesun na hřbitov k hrobce či k rodinnému hrobu. Na tomto místě je již předem připravena pohřební službou vykopaná jáma hrobu nebo otevřena hrobka a následuje spuštění rakve do hrobu. Celý proces je možné upravovat a vstupovat tak do procesu například vykropením rakve svěcenou vodou a dalšími individuálními požadavky pozůstalých (Stejskal a Šejvl, 2011).

2.3 Bezpečnost a ochrana zdraví při práci v oblasti pohřebnictví

Bezpečnost a ochrana zdraví při práci (dále jen „BOZP“) je interdisciplinární obor, který se dotýká jakéhokoliv pracovního procesu. V oboru pohřebnictví tvoří BOZP velmi významnou oblast z hlediska nakládání s těly zemřelých a s tím související hygienou a ochrannými pomůckami. Zejména se jedná o zabránění ohrožení nebo poškození zdraví člověka, který manipuluje s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky. Základní termíny BOZP, které jsou úzce spjaty s prací v pohřebnictví, jsou vymezeny následovně:

- psychická zátěž značí práci v tempu, které si zaměstnanec nemůže zvolit sám a pracovní tempo je tak nucené, objevuje se monotónnost práce nebo riziko ohrožení zdraví dalších osob. Tyto aspekty působí nepříznivě na zaměstnance a vede ke vzniku stresových situací (Česko, 2007);
- zátěž chladem a teplem značí dlouhodobé vystavování těla chladu či teplu, které vede ke zvýšení tělesné zátěže. V chladu dochází k nepřesnosti a snížení zručnosti a v teple naopak dochází ke snižování vnímavosti. Nutností je tedy zajištění správné teploty na pracovišti (Česko, 2002);
- osobní ochranné pracovní prostředky jsou definovány jako prostředky, které se využívají pro ochranu zdraví osob při práci a ochranu před možnými riziky ohrožujícími zdraví. Konkrétně se jedná o pracovní oděv, montérky, ochranné brýle, sluchátka, přilby, pracovní rukavice a pracovní obuv (Česko, 2001 a);
- prach je nejrozšířenější škodlivinou, která se vyskytuje na pracovišti. Prachové částice nejčastěji vstupují do organismu horní cestou dýchací (Česko, 2007);
- chemické faktory vyskytující se na pracovišti jsou anorganické a organické sloučeniny v čistém stavu a ve směsích. Tyto chemické látky jsou zdraví škodlivé a mohou to být například karcinogeny, teratogeny, různé alergeny nebo mutageny (Chemické faktory, 2019);

- pojmem ionizující záření je myšleno záření alfa, beta, gama nebo neutronové a rentgenové (Ionizující záření, 2019);
- biologické činitele jsou definovány jako bakterie, plísně a viry a mimo jiné i mikroorganismy vyvolávající alergie nebo infekční onemocnění (Hanáková, 2008);
- fyzickou zátěží je rozuměna zátěž organismu v rámci pracovní činnosti, kdy zatížení svalové hmoty přesahuje 50 % (Fyziologické faktory, 2016).

Mimo uvedené základní pojmy jsou součástí BOZP v pohřebnictví také obecné zásady BOZP, mezi které jsou zařazeny zásady jako stanovení rizik, ochrana před vlivy počasí, ochrana před nákazou, vybavení konkrétními pracovními a ochrannými pomůckami, práva a povinnosti zaměstnance a další. Významnou obecnou zásadou v pohřebnictví je kontrola stability. Stabilita se týká prací, které jsou vykonávány při otevírání hrobu, hrobky nebo při kopání hrobu. Tyto činnosti jsou prováděny v zastavěné půdě, což znamená, že v blízkém okolí jsou vystavěny ostatní hroby a hrobky. Z tohoto důvodu je nutné zkontrolovat stabilitu všech zařízení, která se nacházejí v blízkosti, a to proto, aby nedošlo k ohrožení bezpečnosti pracovníka. Pokud je při kontrole zjištěna jakákoliv nestabilita, je pracovník povinen toto nestabilní zařízení demontovat či řádně zajistit. V rámci těchto prací je nutné, aby byl pracovník vybaven pracovními rukavicemi a dbal zvýšené opatrnosti (Stejskal a Šejvl, 2011).

V postupující činnosti se pracovník dostane až k samotnému výkopu hrobu. U této činnosti je pracovník již pod úrovní terénu a je povinen zajistit svou bezpečnost před sesuvem půdy. Zároveň musí být obezřetný kvůli aspektům, jako jsou například ostré hrany kamenů, skleněné střepy, zrezlé svorníky rámu, kořenový systém a další. Vzhledem k tomu jsou stanoveny také ochranné pomůcky. Pracovník je povinen být vybaven ochranným oděvem, který se skládá z pevné pracovní kombinézy, pevných rukavic, obuví s ocelovou špičkou a neprůraznou podrážkou. Při samotném výkopu hrobu také musí být přítomna druhá osoba nebo se alespoň musí nacházet tak daleko, aby dohlédla a doslechla na pracovníka, který provádí výkop. Tato osoba také zajišťuje zamezení přístupu veřejnosti, které musí na místě zůstat i po výkopu a odchodu pracovníků (Stejskal a Šejvl, 2011).

Bezpečnost a ochrana zdraví při práci se dotýká také oblasti prací v hrobce. Pokud je vstupováno do hrobky, je nutností kontrola stavu jednotlivých částí hrobky. Příkladem je kontrola stropnic, chodníků, zastropení nebo traverz. Stejné jako u výkopu hrobu, tak

i u vstupu do hrobky jsou definována kritická místa zranění. Kritickými místy jsou například místa se zbytky svorníků, hřebíky, skoby, poličky na urny, sníženými podhledy nebo ocelovými nosníky pater. Obdobný postup jako u výkopu hrobů týkající se přítomnosti druhé osoby a zamezení přístupu veřejnosti je uplatňován i v případě vstupu do hrobky (Stejskal a Šejvl, 2011).

Ve vykopaném hrobě, ale i v otevřené hrobce je možné provádět exhumaci. Veškeré pracovní postupy jsou vcelku obdobné jako u výkopu hrobů nebo u vstupu do hrobek, avšak důraz je kladen na jiné aspekty této činnosti. Exhumace ohrožuje pracovníky zejména rozšířením infekce nebo nebezpečné choroby. Nutností je tedy zamezení vstupu veřejnosti až do samotného ukončení procesu. Proces exhumace končí ve chvíli, kdy jsou uloženy exhumované ostatky a je zlikvidován odpad, ochranné pomůcky a oděvy, které byly využity. Dále je nutná dezinfekce nástrojů a nářadí. Vzhledem k možnému zápachu je vhodné aplikovat běžné dezinfekční prostředky (Stejskal a Šejvl, 2011).

3 PANDEMIE A JEJÍ VLIV NA ÚMRTNOST

Pandemie je definována jako epidemie, která se vyskytuje po celém světě nebo na značně širokém území, které překračuje mezinárodní hranice a zpravidla postihuje velký počet lidí (Kelly, 2011). Mezi aspekty, které vedly ke vzniku pandemií, patří zejména populační růst, ke kterému docházelo v Evropě na počátku druhého tisíciletí a vedl ke kolonizaci s velkou migrací obyvatel. Kolonizace měla za následek zvýšení počtu obyvatel, zahušťování osídlení a růst počtu vesnic a měst. Celý tento proces tak ovlivnil hygienické, zdravotní a životní poměry (Svobodný a Hlaváčková, 2004).

Nemoci způsobující epidemie přerůstající v pandemie, které se opakovaně šířily během 14. až 19. století v Evropě, patřily mezi velmi obávané. Mezi tyto nemoci patří zejména mor a pravé neštovice. Konec 15. století byl význačný ohrožením celospolečenského problému pandemie pohlavního onemocnění syfilis. Špatné hygienické podmínky se projevily v Evropě, v 19. století, břišním, skvrnitým tyfem a cholerou. Pro průmyslová města a centra byla hrozbou plicní tuberkulóza, a to na konci 19. století a na začátku 20. století. Během 20. století se hrozbou stala pandemie chřipky, která zasáhla společnost celkem třikrát. Pro Evropu se stala nejnebezpečnější z nich pandemie španělské chřipky, která probíhala v letech 1918-1920. Světově závažné důsledky způsobila také pandemie AIDS. 21. století je ohrožováno zejména pandemiemi chřipkových virů a koronavirů (Šebek, 2006) (Prymula a Špliňo, 2006).

3.1 Historie pandemií

Mor, jak již bylo zmiňováno výše, patří mezi nejobávanější onemocnění, které se několikrát opakovalo. Je to onemocnění zoonotického typu způsobené bakterií Yersinia pestis, která patří mezi primární patogeny. Identifikována byla v roce 1894 v Hongkongu (Perry a Fetherston, 1997). Hlavními hostiteli jsou hlodavci, a to zejména krysy. Přenašeči moru jsou blechy krysí, blechy lidské a vši domácí, jejichž kousnutí je infekční. Onemocnění se projevuje vysokou horečkou, třesavkou a bolestí končetin, břicha a hlavy. Mimo tyto příznaky mor také způsobuje záněty lymfatické soustavy nebo boule na uzlinách či krku. Pokud onemocnění není léčeno, umírá na něj až 60 % lidí. Z 90 % je onemocnění smrtelné, pokud bakterie z lymfatické tkáně proniknou do plic. Nejhorší variantou je, pokud bakterie vniknou do krevního oběhu. V takovémto případě je mor 100 % smrtelný (Pollitzer, 1954).

Mor pravděpodobně pochází z Asie, odkud se rozšířil do severní Afriky a dále do Středomoří. První morová epidemie byla zachycena během peloponéské války, která je datována 431–404 před naším letopočtem. Nelze však s jistotou tvrdit, že nemoc byla způsobena bakterií Yersinia pestis, jelikož identita moru je dosud neznámá. Další morová pandemie byla identifikována v letech 541-544 našeho letopočtu v Byzantské říši (Gogola, 2016). Nejzávažnější pandemií moru se stala pandemie vyskytující se v letech 1347-1352, která ovládla postupně celou Evropu (Bergdolt, 2002).

Pandemie pravých neštovic byly v Evropě na vrcholu od 18. do 20. století. Pravé neštovice neboli také variola je onemocnění infekčního typu a virového původu, které je až smrtelně nebezpečné a velmi nakažlivé. Dříve než bylo zahájeno vyhubení viru pomocí vakcinace, umíralo až na 2 miliony lidí za rok (Černý, 2020). Virus Variola vera je původcem tohoto onemocnění a zdrojem nákazy může být pouze nemocný člověk. Přenos probíhá inhalací kontaminovaného prachu, vzduchem, kontaktem a nepřímo přes infikované předměty. Počátečními příznaky jsou únava, horečka, bolest hlavy, zvracení, dehydratace a trávicí potíže. Následně se objeví vyrážka, která je tvořena zarudlými skvrnami, které se později mění v puchýře a strupy. Po několika dnech dochází k otoku sliznic, dásní, rtů a jazyka, které je doprovázeno nadměrným sliněním a bolestí při polykání. V této fázi již hrozí úmrtí či vznik nevratných následků, mezi které lze řadit trvalé jizvy či oslepnutí (Gabajová, 2006).

Opakované pandemie pravých neštovic zasahovaly především oblasti říčních toků, jako je Egypt, Indie, Čína nebo Střední Asie. Onemocnění se vyskytovalo také v závislosti na sezónních podmínkách, a to zejména v chladu a vlhku (Hopkins, 2002).

3.2 Pandemie 21. století

V současném století je lidstvo ohroženo zejména novými typy koronaviru. Na počátku 21. století, konkrétně v roce 2003 se objevila první pandemie nového typu koronaviru, který je označován jako SARS-CoV. Posléze v roce 2012 se objevil další typ koronaviru, který nese označení MERS-CoV. Zdrojem obou těchto typů jsou netopýři, avšak s odlišným typem přenašeče. U koronaviru SARS-CoV je přenašečem pravděpodobně cibetka a u typu MERS-CoV je to dromedár (COVID-19, 2020). Tyto typy koronaviru úzce souvisí s nynějším typem, který způsobil pandemii v roce 2019, která stále pokračuje a bude o ní pojednáno v další části diplomové práce.

Virus SARS-CoV se ze všech koronavirů, způsobujících pandemie, objevil jako první. Způsobuje virové respirační onemocnění a vyvolává těžké onemocnění dýchacích cest (Kim a Chung, 2020). První případ byl ohlášen v Číně v únoru roku 2003 (World Health Organization, 2021 a), ale následně byly vysledovány případy již z listopadu roku 2002 (COVID-19, 2020). Šíření viru probíhá zejména vzduchem, a to prostřednictvím kapének a infikovaných povrchů. Inkubační doba viru je zhruba od 2 do 7 dní a mezi první příznaky patří horečka, třesavka a zimnice. Mimo to se vykytují také příznaky, jako je malátnost, dýchací potíže, bolest hlavy nebo bolest svalů. Nakažené osoby v prvních 7 dnech postihuje také suchý kašel a dušnost. V zhruba 20 % případů je nutná intubace nakaženého a jeho napojení na plicní ventilaci. Výskyt tohoto viru a jeho šíření upozornilo společnost na hrozbu ovlivnění mezinárodní letecké dopravy (World Health Organization, 2021 a).

SARS-CoV se rozšířil celkem po 26 zemích. Šíření bylo zastaveno přibližně po 4 měsících od nahlášení první nakažené osoby. Úplný konec šíření nastal v roce 2004 a od tohoto roku nedošlo k opakovanému hlášení případu nakažení tímto typem koronaviru. Virem bylo nakaženo více jak 8000 osob a usmrceno 744 osob (COVID-19, 2020). Na tento typ koronaviru prozatím nebyla vynalezena vakcína ani lék. K léčbě se tedy přistupuje dle zjištěných příznaků. Patrným zdrojem tohoto viru je druh vápencovitých netopýrů žijících v provincii Yunnan v Číně (Wang, 2018).

Koronavir MERS-CoV způsobuje také virové respirační onemocnění a rovněž vyvolává těžké onemocnění dýchacích cest. První nakažený byl ohlášen v roce 2012 v Saudské Arábii, kde bylo 80 % nakažených z jejich celkového počtu. Tento typ viru se rozšířil do 27 zemí (COVID-19, 2020). Tento vir se však objevil v další vlně roku 2015 v Jižní Koreji. Tato vlna skončila v roce 2018 (Afshar a Ebrahimpour, 2020) a v roce 2020 bylo hlášeno celkem 2519 nakažených osob a z toho 866 úmrtí (COVID-19, 2020).

Typickými příznaky tohoto viru je horečka, dušnost, kašel nebo i pneumonie. Zdrojem viru je opět netopýr, který následně infikoval velbloudy, kteří jsou přenašeči (World Health Organization, 2021 b). Přenos viru může probíhat také pomocí kapének ze slin nebo dýchacích cest a také přes velbloudí maso či mléko. Inkubační doba viru je 2 až 14 dnů (Afshar a Ebrahimpour, 2020). Stejně jako u předchozího typu, tak ani u tohoto nebyl vynalezen lék či vakcína (World Health Organization, 2021 b).

3.3 Onemocnění COVID-19 a jeho šíření ve světě

První zpráva o novém typu koronaviru byla přijata v prosinci roku 2019 v Číně. Tento typ koronaviru se označuje jako SARS-CoV-2 a nese jméno COVID-19. V první zprávě se jednalo o desítky osob postižených původem neznámou pneumonií, která se vyskytla ve městě Wu-chan (World Health Organization, 2020). Následně se vir rozšířil do celého světa a vznikla tak historicky první celosvětová pandemie. V ČR byl první případ potvrzen 1. března 2020. K 25. březnu roku 2022 je hlášeno 476 374 234 potvrzených případů COVID-19, a to včetně 6 108 976 úmrtí (World Health Organization, 2022 a).

Zdrojem COVID-19 je, jako i u předešlých typů koronaviru, netopýr, avšak hlavním zdrojem je v tomto případě především infikovaný člověk. Onemocnění způsobuje respirační potíže či smrt. Mezi hlavní příznaky patří dušnost, bolest svalů, dráždivý kašel, ztráta čichu, zvýšená únava nebo i pneumonie. Řadí se mezi kapénkové onemocnění a inkubační doba je stanovena na 2 až 14 dnů. V případě těžkého průběhu je nutností hospitalizace a případně i plicní ventilace. Rizikovými faktory jsou například vysoký věk, chronická onemocnění nebo obezita. Vir je šířen zejména osobami s mírným průběhem onemocnění nebo těmi naprosto bezpříznakovými jedinci (Trojánek a Grebenyuk, 2020).

COVID-19 je léčen podáváním léků na horečku, léků proti dráždivému kašli, bolesti a v těžších případech i antivirotik (World Health Organization, 2021 c). Ochrana proti nakažení je realizována především zvýšenými hygienickými opatřeními a používáním ochranných prostředků. Účinné je také zakrývání dýchacích cest, pravidelná dezinfekce rukou nebo dodržování bezpečného rozestupu (Trojánek a Grebenyuk, 2020). Pro udržení pandemické situace je nutná včasná diagnostika, testování, trasování, a také izolace, karanténa a v neposlední řadě i vakcinace (Valenčík, 2020).

Jak již bylo zmíněno výše, první případ se zaznamenal v Číně v prosinci roku 2019. Na začátku roku 2020 se vir rozšířil i do jiných zemí, konkrétně dne 19. ledna do Japonska a Thajska, 21. ledna byl vir zaznamenán ve Spojených státech amerických a na Tchaj-wanu. Krom toho se již v lednu objevily první případy i ve státech Evropské unie (dále jen „EU“). Rychlý postup viru se projevil v únoru, kdy se epicentrum přesunulo do Evropy. Nejvíce vir zasáhl Itálii a Španělsko. V měsíci březnu byl vir rozšířen do všech členských států EU (Trojánek a Grebenyuk, 2020).

3.4 Srovnání pandemií 21. století

Mezi pandemie 21. století patří zejména ty, které způsobily viry SARS-CoV, MERS-CoV a SARS-CoV-2, které byly detailněji popsány výše. Společným znakem těchto virů je jejich skupina. Řadí se do skupiny koronavirů a všechny jsou považovány za zoonózy, což znamená, že se přenáší ze zvířat na člověka (Kim a Chung, 2020). Všechny tři viry také vedou k respiračnímu onemocnění a k akutnímu respiračnímu selhání (Zheng, 2020). Oproti SARS-CoV se SARS-CoV-2 šíří podstatně rychleji a na počátku infikovaný nejeví žádné příznaky, což vysvětluje jeho mnohonásobně větší rizikovost (Afshar a Ebrahimpour, 2020). Další rozdíl je znám v typu přenašeče. Zatímco přenašečem MERS-CoV a SARS-CoV je jednohrbý velbloud nebo cibetka u SARS-CoV-2 se uvažuje také o luskounech a kočkách (Zheng, 2020) (Lakdawala a Menachery, 2020). Celkové srovnání pandemií 21. století je znázorněno v tabulce 1.

Srovnání pandemií 21. století					
Typ viru	**Rok**	**Časové období**	**Počet zasažených zemí**	**Počet nakažených**	**Počet zemřelých**
SARS-CoV	2003	1 rok	26	8000	774
MERS-CoV	2012	8 let	27	2519	866
SARS-CoV-2	2019	stále probíhá	celosvětově	486 123 210	6 158 889

Tabulka 1 Srovnání pandemií 21. století
[zdroj: World Health Organization, 2022 c, Štula, 2015]

SARS-CoV-2 je nejpodobnější koronaviru SARS-CoV. Shodují se například v proteinu pro vstup do hostitelské buňky (Rossi a Sacco, 2020). Jejich podoba však byla nalezena i v patologických nálezech tkání, přičemž u MERS-CoV byly patologické nálezy výrazně méně závažné než u těchto dvou virů (Rockx a Kuiken, 2020). Dle Pigeneta (2021) analýza koronavirů odhalila genetickou identitu viru SARS-CoV a SARS-CoV-2 až 79 %, přičemž genetická identita SARS-CoV-2 a MERS-CoV je pouhých 50 %. Toto tvrzení je již potvrzeno i dalšími výzkumy. Afshar a Ebrahimpour (2020) však uvádějí genetickou shodu koronavirů SARS až 82 %.

O větším rozdílu mezi viry můžeme hovořit v souvislosti s mortalitou. Nejvyšší mortalita byla zaznamenána u MERS-CoV, a to zhruba 36 %. Okolo 10 % se pohybuje mortalita SARS-CoV (Zheng, 2020). Problematické je prozatím vyjádření mortality u SARS-CoV-2. Studie se v mnoha případech na výsledku neshodují a konečné průměrné procento se tak pohybuje v závislosti na zemi a časovém období od 2 % do zhruba 4 %. I přes procentuální neshodu je ale zřejmé, že stále je mortalita u tohoto viru nejnižší. Důležitým aspektem u stanovení mortality je také fakt, zda se daná země setkala v minulosti s některým z koronavirů a pandemii již čelila, nebo ne. Země, které se již s pandemií koronaviru potýkaly, zpravidla uvádějí mnohem nižší procentuální úmrtnost, a to okolo 1 %. Naopak ty země, které pandemii koronaviru ještě nečelily, procentuálně odhadují například až 8 % (World Health Organization, 2021 d). Dle Světové zdravotnické organizace mortalita u tohoto viru dosahuje 3, 4 % (World Health Organization, 2022 b).

Další rozdíly lze shledat v nakažlivosti virů. Nakažlivost je vyjadřována indexem nakažlivosti, kde konkrétní číslo vyjadřuje počet osob, které nakažená osoba dále nakazí v rámci tak zvané náchylné populace. MERS-CoV se na indexu nakažlivosti pohybuje mezi hodnotami od 0,3 do 0,8. SARS-CoV se na stupnici pohybuje mezi 5 až 7 a SARS-CoV-2 mezi 1,4 až 3,9 (Štula, 2015) (World Health Organization, 2022 c).

4 ZÁVĚREČNÁ KAPITOLA TEORETICKÉ ČÁSTI

Kapitoly obsažené v teoretické části napomohly k seznámení se s problematikou hřbitovnictví, pohřebnictví a také s pandemií a jejím vlivem na úmrtnost. Mimo tyto oblasti byly v této části práce definovány i základní pojmy. Pro navazující praktickou část je teoretická část práce podstatná, jelikož je podkladem pro posouzení rizik, jejich analýzu a následně pro vytvoření adekvátních opatření pro minimalizaci těchto rizik.

Kapitola, která se zabývala pohřebnictvím a hřbitovnictvím, poskytla přehled o postupech při úmrtí blízké osoby. Těmito postupy se obecně společnost zabývá velmi málo a povědomí o této oblasti ve společnosti je na velmi nízké úrovni. Paradoxně je to však součást života každého z nás. Navazující kapitola o pandemii je úzce spjata s pohřebnictvím, a to z toho důvodu, že úmrtnost během pandemií prudce stoupá. Nejen z tohoto důvodu je proto důležité se s touto oblastí seznámit. Důvodem je také získání zkušeností z pandemií předchozích, které mohou být využity v budoucnu.

Souhrn poznatků získaných v teoretické části práce bude využit pro řešení praktické části práce a je tedy nezbytnou součástí, která povede k naplnění stanovených cílů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 ANALYTICKO-EMPIRICKÁ ČÁST

Praktická část diplomové práce je rozdělena na analyticko-empirickou část a aplikační část. V první části práce, tedy v části analyticko-empirické, je zahrnuto posouzení činností pohřebních služeb v období pandemie COVID-19 a porovnání s postupy v zahraničí. Dále zahrnuje představení vybrané pohřební služby. Také tato část obsahuje posouzení rizik dané pohřební služby a vizualizaci průběhu činnosti pohřební služby při pandemii COVID-19 pomocí procesního diagramu. Sběr a identifikace rizik je proveden pomocí metody Checklist, která vychází z již zmiňovaného procesního diagramu. Následně je využita metoda What-if Analysis a Matice rizik pro analýzu rizik a jejich vyhodnocení.

5.1 Posouzení pohřebních služeb v období pandemie COVID-19

S příchodem pandemie COVID-19 nastaly změny i v oblasti pohřebnictví a činnosti pohřebních služeb. Souhrnné změny a doporučení v této oblasti postupně zpracovávalo Ministerstvo pro místní rozvoj ČR a zveřejňovalo je na svých webových stránkách. V počátku pandemie bylo vydáno doporučení k nakládání s těly osob zemřelých v důsledku onemocnění COVID-19. Doporučovalo se s těmito těly nakládat jako s těly zemřelých na jiné respirační infekce. S postupem pandemie byla zaváděna plošná mimořádná opatření. Tato opatření však často měla jisté výjimky. Ve vztahu k pohřebnictví se jednalo například o výjimku od zákazu pobytu na veřejně přístupných místech, kdy se toto nařízení nevztahovalo na pohřby. Stejně tak v případě zákazu provozování služeb dostaly výjimku s povolením provozu pohřební, kremační, balzamační a hřbitovní služby. V době nejhorší pandemické situace však došlo i na omezení pohřebních služeb. Byly například omezeny pohřby počtem osob i jinými opatřeními (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2022).

V průběhu pandemie se také jednalo o dodávkách ochranných pracovních prostředků pohřebním službám. V počátku se ochranné pracovní pomůcky často snažily dodávat kraje, jelikož jich byl značný nedostatek. Následně však byli pracovníci pohřebních služeb zařazeni do tzv. první linie, čímž se zajistilo zásobování ochrannými pracovními pomůckami. Dále bylo zaváděno opatření týkající se zvýšení kapacit krematorií, která se ocitla na hranici svých kapacit. Velmi často byla během pandemie také řešena úprava a pohřbívání těl zemřelých s nemocí COVID-19 (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2022).

5.1.1 Úprava a pohřbívání těl zemřelých s nemocí COVID-19

Nakládání s těly zesnulých osob s potvrzenou nákazou COVID-19 upravuje zejména Ministerstvo zdravotnictví ČR doporučením ze dne 17. 12. 2020 (Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2020). Toto doporučení dále rozpracovaly některé KHS pro území daného kraje.

Potenciální riziko přenosu, které hrozí při přímém kontaktu s lidskými ostatky nebo tělními tekutinami, které jsou nakaženy virem COVID-19, je považováno za nízké. Tento virus může přežít na površích až několik dnů, a proto se může vyskytovat i na tělech zemřelých. Přesná data o délce přežívání viru na tělech zemřelých však k dispozici nejsou. Je tedy doporučováno, aby osoby, které se dostanou do přímého kontaktu se zemřelými na onemocnění COVID-19, by měly využívat osobní ochranné prostředky. Tyto prostředky osoby chrání před expozicí nákazy formou kontaminovaných předmětů a povrchu nebo infikovaných tělesných tekutin. Minimálně je vyžadováno nošení voděodolného empíru s dlouhými rukávy a rukavic. Standartní manipulace s tělem zemřelého představuje, z hlediska přenosu viru kapénkami nebo aerosolem z dýchacích cest, nízké riziko. Závažnější riziko nesou výkony, u kterých je produkován aerosol, nebo ty, při kterých hrozí postříkání během vyšetření post mortem. U těchto výkonů je vyžadováno použití osobních ochranných prostředků na ochranu očí a obličeje, jako jsou respirátory kategorie FFP2 nebo N-95 (Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2020).

Ke snížení rizika přenosu infekce při manipulaci s mrtvými těly COVID-19 bylo doporučeno Ministerstvem zdravotnictví ČR pět opatření:

- *„připravit plán pro manipulaci s těly zemřelých, zajištění poučeného personálu, zajištění převozu a objektů pro uchovávání těl a provedení pohřbů a kremací;*
- *provést kontrolu národní kapacity pro ukládání mrtvých těl a ověření jejich použitelnosti v případě překročení současných možností;*
- *stanovit organizační strukturu zapojených pohřebních služeb k minimalizaci prodlení mezi úmrtím a pohřbem/kremací;*
- *identifikovat klíčové profesionální skupiny manipulující s mrtvými těly (zdravotničtí pracovníci, zaměstnanci márnic, pohřebních agentur, transportních služeb, zástupci církví a organizace zabývající se pohřby a kremacemi);*

- *zpracovat potřebu osobních ochranných prostředků pro každou skupinu a zajistit výcvik, jak s těmito prostředky zacházet" (Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2020).*

Dále byla doporučena specifika pro transport a pitvu. Mezi specifika převozu těla zemřelého patří opět využívání osobních ochranných prostředků, a to zejména rukavic a voděodolného oděvu s dlouhými rukávy. Dále je doporučeno během transportu, aby kontakt s lidskými ostatky a tělními tekutinami byl minimalizován na nejnižší možnou míru. Specifika jsou stanovena i pro provádění pitev zemřelých. Hygienicko-protiepidemická opatření v tomto případě stanovuje místně příslušný orgán ochrany veřejného zdraví a notifikační povinnost náleží lékaři, který provedl prohlídku zemřelého, nebo poskytovateli oboru soudního lékařství. Mezi doporučená opatření pro případ pitvy zemřelého na onemocnění COVID-19 patří zajištění relevantních anamnestických údajů o případném infekčním onemocnění spolu s údaji o odběru vzorků na infekci COVID-19. V případě zdravotní či soudní pitvy je nutné dodržovat zásady ochrany osob pro pitvu infekčních těl a pitvu provádět za zvýšeného hygienického režimu. V případě, že se u těla vyskytuje podezření na onemocnění COVID-19, je prováděn odběr vzorků na testování infekce a fixace ve formalinu tkáně plic, trachey, a i dalších orgánů. Po pitvě je nezbytné řádně tělo zemřelého uzavřít pevným spojem, který se dezinfikuje vhodným přípravkem. Využité osobní ochranné pomůcky se musí po pitvě bezpečně zlikvidovat a pracovní nástroje a pomůcky řádně sterilizovat a dezinfikovat. Tělo zemřelého se následně ukládá do chladícího zařízení, ve kterém je teplota od 0 °C do +5 °C, až do doby předání těla pohřební službě. Pohřební služba musí být informována o skutečnosti, že tělo zemřelého je nakažené infekcí COVID-19 (Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2020).

Jak již bylo zmíněno, toto doporučení Ministerstva zdravotnictví ČR bylo také rozpracováno v rámci některých KHS. Příkladem je KHS Libereckého kraje, která mezi svá doporučení zařadila mimo jiné i ukládání těla zemřelého, infikovaného COVID-19, do vaku. Dále KHS Libereckého kraje doporučuje po dobu epidemie neprovádět úpravu těla zemřelého ze strany pozůstalých nebo neprovádět vystavování těla (Krajská hygienická stanice Libereckého kraje, 2020). Kraj Vysočina ve svém doporučení upozornil na problematické oblasti u nakládání s těly zemřelých nakažených nemocí COVID-19. Jednou z nich je zmiňované ukládání do vaků a zákaz vystavování těla. Tento postup je nezákonný a nešetrný vůči pozůstalým. Jelikož dle zákona tato nemoc není klasifikována jako vysoce nakažlivá či nebezpečná, tělo zemřelého může být upravováno, konzervováno, balzamováno i vystavováno při využití ochranných pracovních prostředků.

Pro dodržení zákonného postupu při nakládání s takovýmto tělem doporučuje kraj Vysočina, aby provozovatel pohřební služby přebírající tělo zemřelého označené jako infekční – neotvírat vyžádal související rozhodnutí i od KHS, nikoli pouze od lékaře (Trtík, 2021).

5.1.2 Pohřbívání v období COVID-19 v zahraničí

Austrálii zasáhla pandemie COVID-19 ve srovnání se Spojenými státy nebo s evropskými zeměmi podstatně méně. Svůj podíl na tom nesou přísné uzávěry a pravidla pro vstup do země, ale i celkový velmi striktní přístup k dané situaci. Australská vláda neopomenula ani oblast pohřebnictví, kterou zahrnula do své plánovací dokumentace pro nastalou pandemickou situaci, a doporučuje tak vhodné postupy. Velká většina postupů je totožná s doporučovanými postupy v ČR, avšak vždy jsou mírně přísnější. Jedním z nich je doporučení mířené ředitelům pohřebních služeb, kteří by měli zajistit, aby zaměstnanci byli řádně proškoleni v oblasti hygieny rukou a používání osobních ochranných prostředků. Dalším povinným školením pro zaměstnance pohřebních služeb, pracovníky pitvy, účastníky pohřbu, pracovníky krematoria a personál hřbitova je školení, které se týká jednání se zesnulým během virové nákazy pandemie respiračního onemocnění. Dále je doporučováno využívání osobních ochranných prostředků, a to ochranný svrchní oděv, jednorázové rukavice, jednorázová chirurgická maska a vhodná ochrana očí. Odlišností od ČR je povinnost tělo zesnulého převážet pouze v pytlích a v případě nutnosti využít i dvojité pytlování s označením „COVID-19 – zacházejte opatrně“. Před vložením do pytle se tělo ještě ukládá do tělního vaku. Ostatní opatření jsou v Austrálii srovnatelná s doporučeními vydanými Ministerstvem zdravotnictví ČR (DISASTER PREPAREDNESS AND RESILIENCE BRANCH, 2020).

Během pandemie COVID-19 se po celém světě dodržovaly a stále dodržují různé pokyny, jak nakládat s tělem zemřelého s touto nemocí. Jednotlivé země se shodují v tom, že tělo zesnulého by mělo být co nejdříve převezeno do márnice. Různorodost pokynů se však odlišuje již u ošetření kožních ran pro převoz. Čína, Indie a Německo doporučují, aby kožní rány byly vyčištěny, dezinfikovány a pokryty vodotěsnou páskou. V těchto zemích se také doporučuje ucpání úst, nosu a konečníku a dezinfekce kůže mrtvoly. V Číně, USA, Velké Británii, Austrálii, Indii a dle Světové zdravotnické organizace (World Health Organization) (dále jen „WHO“) jsou vyžadovány pytle na tělo zesnulého. Tyto pytle je nutné dezinfikovat v Číně, USA a Indii. Navíc se v Číně a Indii musí tyto pytle překrýt prostěradlem. Velmi přísný je postup v Německu. Mrtvola musí být zabalena do dvojitého

listu, který je namočen v dezinfekci, vložena do pytle na tělo s chlorem a následně do rakve, která musí být neprodleně uzavřena. Dezinfekce vozidla po přepravě těla zesnulého je vyžadována v Německu a Indii (Dijkhuizen, Gelderman a Duijst, 2020).

V oblasti pitvy doporučuje Velká Británie, Indie a Německo její provedení v podtlakové místnosti s odvětráváním. Celotělový oblek s respirátory v pitevně je doporučován Německem, Velkou Británií a USA. Otevření pouze jedné tělní dutiny najednou během pitvy doporučuje Velká Británie, Indie a Německo. Ve většině zemí je doporučováno také vyloučení postupů, při kterých je využíváno vysokého průtoku vody nebo pádu orgánů do vody. Nejčastějším typem dezinfekčního prostředku je chlor a sedmdesátiprocentní alkohol. Balzamace je zakázána v Číně a v Indii a v Austrálii a Velké Británii je povolena pouze za podmínky použití dodatečného ochranného vybavení. Většina zemí doporučuje omezení fyzického kontaktu pozůstalých se zesnulým na minimum, pouze v Nizozemsku je fyzický kontakt dovolen za podmínky řádné hygieny rukou. V Německu je vyžadováno pohřbení těla nejméně dva metry pod povrch a Čína doporučuje zpopelnění (Dijkhuizen, Gelderman a Duijst, 2020).

5.2 Posouzení současného stavu vybrané pohřební služby v souvislosti s pandemií COVID-19

Pro naplnění cílů diplomové práce byla vybrána pohřební služba, a to pohřební služba, která sídlí ve městě Příbram, a pro účely diplomové práce je její název na přání majitele pohřební služby anonymizován.

5.2.1 Pohřební služba

Pohřební služba působí již od roku 1999. V okrese Příbram je tato pohřební služba největší a disponuje třemi pobočkami v Příbrami. Mezi služby, které pohřební služba nabízí, patří zejména pohřby. Firma nabízí pohřeb do země s uložením rakve do hrobu či hrobky zajištěním výkopových prací a organizací pohřbu na zvoleném hřbitově, včetně zajištění hudby, faráře nebo řečníka. Dále pohřební služba nabízí kremaci neboli pohřeb zpopelněním zesnulého. Zahrnuta je také organizace smutečního obřadu a uložení do urny. V případě zájmu o pohřeb bez obřadu, tedy o nejlevnější možnou variantu pohřbu, zajistí pohřební služba zpopelnění zesnulého a uložení do urny bez obřadu.

Mezi další služby pohřební služby patří převozy zesnulých z celé ČR. Firma disponuje vlastními moderními speciálně upravenými vozy pro převoz zesnulých. Zákazník má také

možnost výběru obřadního místa. Prvním způsobem je rozloučení v obřadní síni. Obřadní síň Na Hvězdičce se nachází v Příbrami v ulici Jinecká (Obrázek 3) a její kapacita je 75 míst k sezení a 45 míst k stání pro smuteční hosty. Pohřební služba také zajistí v případě zájmu květinovou výzdobu či řečníka.

Obrázek 3 Obřadní síň Na Hvězdičce [zdroj: vlastní]

Pro církevní i necírkevní obřady firma nabízí možnost pohřbu v kapli. Kaple svatého Jana se nachází na starém hřbitově v Příbrami (Obrázek 4), její kapacita je 50 míst k sezení a 40 míst k stání smutečních hostů. Firma zajišťuje také služby faráře a květinovou výzdobu kaple.

Obrázek 4 Kaple svatého Jana v Příbrami [zdroj: vlastní]

Mimo tato dvě nejvyužívanější místa k pohřbu nabízí pohřební služba také pohřeb v domě smutku, který je využívaný zejména na venkově, nebo v zákazníky vybraném místě dle

vlastních preferencí. Pohřební služba nabízí zákazníkům také zajištění faráře, řečníka, smuteční vazbu květin, pomoc při spouštění do hrobu nebo živou či reprodukovanou hudbu.

Mimo zajištění pohřbu firma zajišťuje také tvorbu a tisk parte a zprostředkování oznámení o úmrtí v místním časopise Periskop. V oblasti administrativy nabízí firma potvrzení o vyřízení a účasti na pohřbu pro zaměstnavatele. V nabídce pohřební služby je také prodej náhrobního příslušenství a doplňků, mezi které patří například vázy, knoty, ozdobné obaly na urny, gravírování jména na urny, zhotovení fotokeramiky a tak dále. Samozřejmostí je také zajištění kamenických prací.

Pohřební služba má zřízené přehledné webové stránky, na kterých zveřejňuje mimo jiné i postupy při úmrtí pro potenciální zákazníky. V případě úmrtí v bytě upozorňuje firma na nutnost zavolat na telefonní číslo 155 nebo obvodního lékaře. Přivolaný lékař následně provede ohledání zemřelého a na místě zanechá list o prohlídce zemřelého, který zmocňuje pracovníky pohřební služby k převozu. Pokud dojde k úmrtí v nemocnici či domově seniorů, je nejjednodušším způsobem, jak pohřební službu kontaktovat, dostavení se na pobočku v Příbrami. Dále na svých webových stránkách pohřební služba zveřejňuje doklady potřebné pro sjednání pohřbu a další úřední záležitosti.

5.2.2 Aplikace procesního diagramu na zodpovězení první výzkumné otázky

Pomocí procesního diagramu, který znázorňuje průběh pohřbívání zesnulého nakaženého nemocí COVID-19 v pohřební službě (Obrázek 5), bude zodpovězena první výzkumná otázka: Jakým způsobem probíhalo pohřbívání zesnulého nakaženého nemocí COVID-19 ve vybrané pohřební službě v období od 1.3. 2020 do 1.11. 2020?

Procesní diagram je v první řadě zpracován vizuálně a poté jsou uvedeny komentáře k jednotlivým krokům. Diagram se skládá z několika technických rozhodovacích částí, které jsou důležité při výskytu onemocnění COVID-19 u zesnulého. Diagram vychází z osobního rozhovoru s majitelem vybrané pohřební služby a z metodik.

Procesní diagram je omezen z důvodu neustále se měnících vládních opatření na období od 1.3. 2020 do 1.11. 2020. V tomto období probíhala první vlna pandemie COVID-19 a opatření vydávané vládou byla neustále měněna. Pohřební služby se v tomto období řídily především doporučením od WHO a Ministerstva zdravotnictví ČR a také vydanými vládními opatřeními. Pro účely diplomové práce byla vybrána konkrétní pohřební služba, jejíž majitel se rozhodl řídit se následujícími doporučeními a opatřeními:

- omezení počtu osob na pohřbech (10. 3. 2020 – 13. 3. 2020 – maximální povolený počet 100 osob, 19. 10. 2020 – 1. 11. 2020 – maximální povolený počet 30 osob);
- povinnost nošení OOPP dýchacích cest pro všechny účastníky pohřbu i pro zaměstnance pohřebních služeb a objednatele pohřbu při osobním jednání;
- tělo zemřelého ukládat do konečné rakve;
- při manipulaci s tělem zemřelého používat OOPP (kombinéza, jednorázové či omyvatelné rukavice, ochranný štít nebo brýle, respirátor);
- pohřbívání v patologickém vaku (v listopadu roku 2020 toto doporučení vyvráceno);
- zákaz vystavování a oblékaní těl zemřelých;
- omezený počet osob při sjednávání pohřbení v kanceláři pohřební služby na 2 osoby;
- nutnost využívání jednorázových ochranných potahů na sedadla pohřebních vozů;
- nutnost dezinfekce rakve po příjezdu do sídla firmy a před vstupem do prostor firmy;
- nutnost likvidace jednorázových OOPP vhozením do pytle označeného jako „infekční“;
- zákaz zastavení vozidla mimo sídlo firmy a mimo místo vyzvednutí těla zemřelého;
- nutnost pokládat na obličej zemřelého tkaninu namočenou v dezinfekci;
- v případě již objednaného bezobřadního rozloučení pohřební služba odváží tělo zemřelého přímo do krematoria;
- zákaz prohlídky těla zemřelého pozůstalými (Zdroj: vlastní).

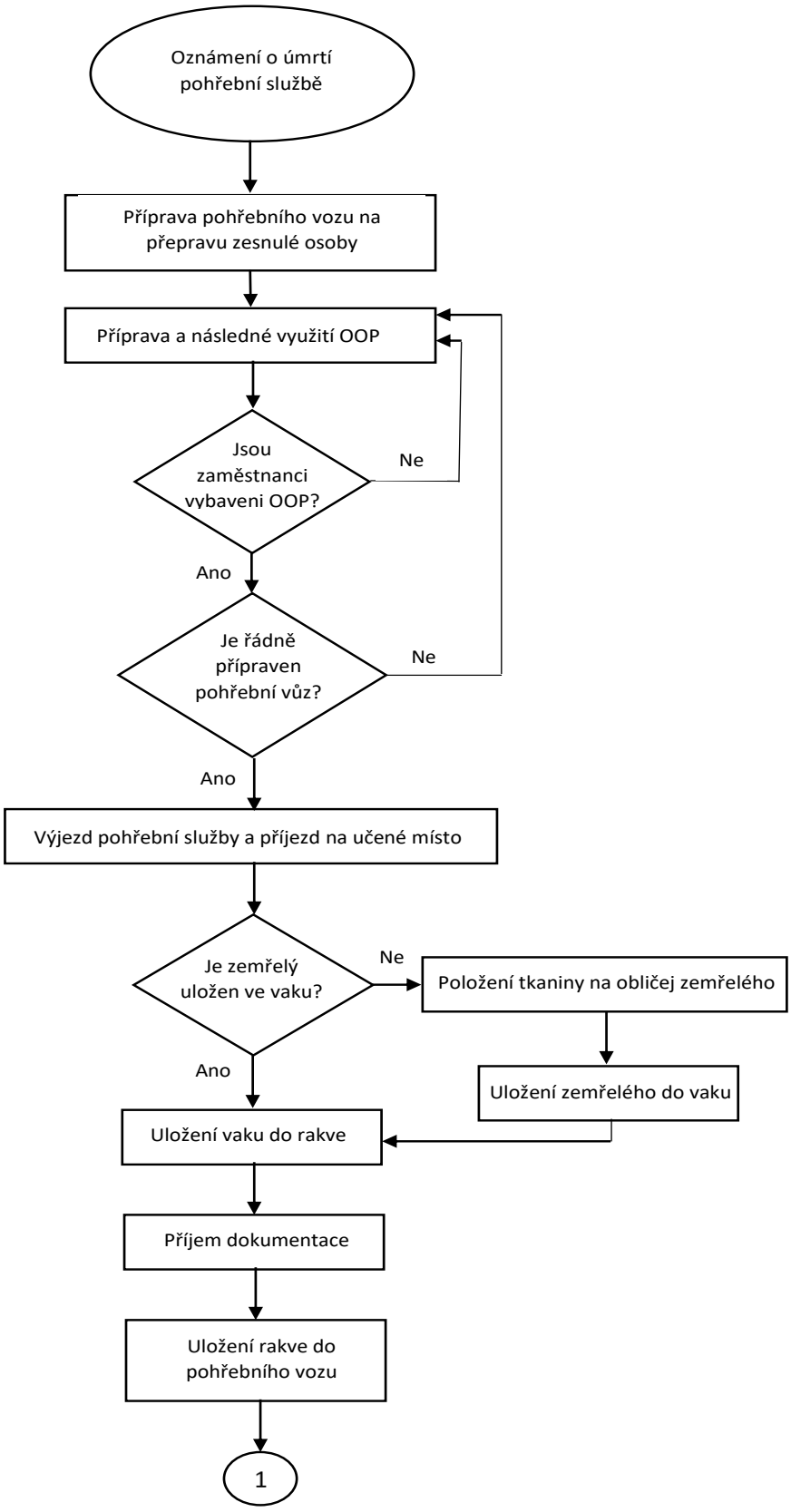

Obrázek 5 Procesní diagram průběhu pohřbívání během pandemie COVID-19 [zdroj: vlastní]

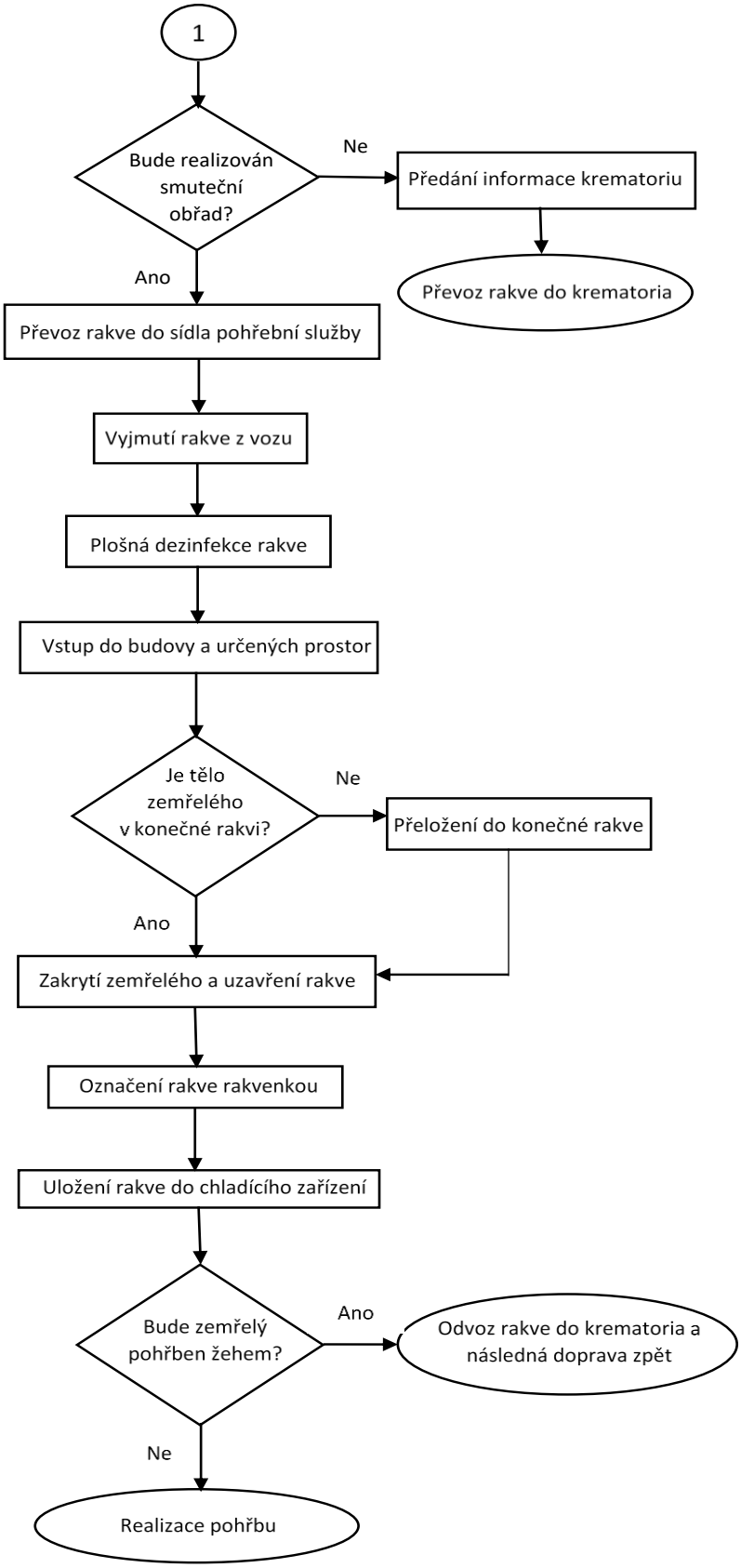

Obrázek 6 Procesní diagram průběhu pohřbívání během pandemie COVID-19 (pokračování) [zdroj: vlastní]

Diagram je sestaven na základě vydaných mimořádných opatření v ČR, které byly vydány po propuknutí pandemie COVID-19 v ČR, tudíž dle prvotních opatření, vydávaných od března roku 2020. Diagram je omezen pouze na počátek pandemie z důvodů častých změn opatření, a tudíž i častých změn v postupech pohřebních služeb. Níže budou vysvětleny vybrané části diagramu při úmrtí osoby v případě probíhající pandemie COVID-19:

- **Oznámení o úmrtí pohřební službě** je sdělována pohřební službě telefonicky od rodinných příslušníků zemřelého, od Policie ČR, záchranné zdravotnické služby, léčebny dlouhodobě nemocných, domova důchodců nebo psychiatrické nemocnice. Dále je možné oznámení obdržet osobně od rodinných příslušníků zemřelého. Všechna oznámení o úmrtí v době pandemie COVID-19 musí být považována za úmrtí osoby nakažené virem COVID-19. Pokud rodina zemřelého nemá momentálně nařízenou karanténu či pokud zemřelý již dříve nebyl testován s pozitivním výsledkem na COVID-19, není možné prokázat, zda je zemřelý momentálně nakažen virem či není. Z tohoto důvodu se ke všem zemřelým zaměstnanci pohřební služby chovají jako k zemřelému nakaženému virem.
- **Příprava a následné využití OOPP.** Mezi povinnou výbavu OOPP patří v době pandemie COVID-19 kombinéza, respirátor, ochranné brýle nebo štít, omyvatelné silné rukavice a přes ně jednorázové rukavice. Povinná výbava OOPP vozu zahrnuje jednorázové ochranné potahy na sedadla pohřebního vozu.
- **Je zemřelý uložen ve vaku?** V případě úmrtí v domácím prostředí zemřelého, venku, v domově důchodců, psychiatrické nemocnici nebo v léčebně dlouhodobě nemocných musí zaměstnanci pohřební služby uložit zemřelého do vaku. V případě, že se zemřelý nachází v nemocnici, je již zemřelý po příjezdu pohřební služby uložený ve vaku.
- **Položení tkaniny na obličej zemřelého.** Tkanina, která se pokládá na obličej zemřelého, musí být namočena v dezinfekčním prostředku. Tato tkanina se nachází v úložném boxu a je nutným vybavením každého pohřebního vozu.
- **Uložení vaku do rakve.** Na místě úmrtí se využívá k uložení vaku konečná rakev nebo pouze převozní rakev.
- **Příjem dokumentace.** Po úmrtí osoby je ještě před pohřební službou přivoláván lékař. Lékař rozhodne o úmrtí a vyplní list o prohlídce zemřelého. Tento dokument

předá rodinným příslušníkům či přímo pohřební službě. Pohřební služba si po příjezdu na místo úmrtí vyžádá potřebnou dokumentaci, mezi kterou patří list o prohlídce zemřelého od ošetřujícího lékaře, občanský průkaz a průkaz pojištěnce zemřelého.

- **Bude realizován smuteční obřad?** Pokud je zemřelý prokazatelně pozitivní na COVID-19 nebo mu byla nařízena karanténa a zároveň již objednavatel sjednal bezobřadní rozloučení, bude zemřelý převezen přímo do krematoria.
- **Realizace pohřbu.** Pohřeb by měl být proveden s využitím OOPP. Vystavování těla zemřelého se neprovádí a pozůstalým není umožněna prohlídka těla.

5.3 Posouzení rizik vybrané pohřební služby při pandemii COVID-19

Rizika pohřební služby budou následně posouzena pomocí kontrolního seznamu na činnost pohřební služby, jehož obsahová část vychází zejména z předchozího procesního diagramu.

5.3.1 Aplikace kontrolního seznamu na činnost pohřební služby

Pro sběr informací a identifikaci rizik je využita metoda Checklist. Zásadní je v kontrolním seznamu správně definovat otázky tak, aby bylo možné na ně odpovědět formou ANO/NE. Checklist (Tabulka 2) v diplomové práci vychází z procesního diagramu a z poskytnutých metodik a nařízení pro pohřební služby v době pandemie COVID-19, které poskytl majitel pohřební služby. Pomocí Checklistu a následující Matice rizik a What-if analýzy bude zodpovězena výzkumná otázka 2: Jakému spektru rizik po vzniku pandemie COVID-19 musela vybraná pohřební služba v daném období čelit?

Tabulka 2 Checklist pro zjištění rizik během pandemie COVID-19 v pohřebních službách [zdroj: vlastní]

	OTÁZKY	ANO	NE
1	Mají všichni zaměstnanci k dispozici OOPP?		
1.1	Kombinéza	X	
1.2	Respirátor	X	
1.3	Ochranné brýle nebo štít		X
1.4	Jednorázové rukavice	X	
2	Dodržují všichni zaměstnanci povinné nošení OOPP?		
2.1	Kombinéza		X
2.2	Respirátor	X	
2.3	Ochranné brýle nebo štít		X
2.4	Omyvatelné silné rukavice nebo jednorázové rukavice	X	
3	Je dodržován maximální možný počet 2 pozůstalých při sjednávání pohřbu v kanceláři pohřební služby?	X	
4	Je kontrolováno nasazení OOPP pozůstalých při sjednávání pohřbu v kanceláři pohřební služby?	X	
5	Je dodržováno využívání jednorázových ochranných potahů na sedadla pohřebního vozu?		X
6	Probíhá pravidelná kontrola zaměstnanců na využívání OOPP?		X
7	Je dodržován zákaz zastavení pohřebního vozu mimo sídlo firmy a místo převzetí zemřelého?		X
8	Je dodržována likvidace jednorázových použitých OOPP vhozením do pytle označeného jako infekční?	X	
9	Dodržuje se pravidelná dezinfekce použitých OOPP (např. omyvatelné rukavice)?	X	
10	Pokládají zaměstnanci na obličej zemřelého tkaninu namočenou v dezinfekci?		X
11	Dezinfikují zaměstnanci rakev po příjezdu k sídlu firmy a před vstupem do budovy?	X	
12	V případě bezobřadního rozloučení zaměstnanci zemřelého odváží přímo do krematoria?		X
13	Kontroluje se povinné využívání OOPP pozůstalých při účasti na pohřbu?		X
14	Je kontrolován aktuální maximální povolený počet pozůstalých na pohřbu?		X
15	Je prováděno vystavování těla?		X
16	Je pozůstalým umožněna prohlídka těla?	X	
17	V období pandemie, kdy bylo zakázáno zemřelé oblékat, bylo toto opatření dodržováno?	X	

Tabulka 3 Checklist pro zjištění rizik během pandemie COVID-19 v pohřebních službách [zdroj: vlastní] (pokračování tabulky)

	OTÁZKY	ANO	NE
18	Při převzetí zemřelého v nemocničním zařízení byl vak se zemřelým v některých případech označen nápisem „zákaz otevřít“. Byl tento zákaz vždy dodržován?	X	
19	Byly pohřební služby zásobovány OOPP pravidelně od státních složek?		X
20	Informovaly vládní složky pravidelně o vydaných nařízeních Vaši pohřební službu?		X
21	Disponovala Vaše pohřební služba plánem pro manipulaci s těly zemřelých na onemocnění COVID-19?	X	
22	Bylo ve Vaši pohřební službě zajištěno poučení personálu pro postupy v rámci pandemie COVID-19?	X	
23	Je pohřební služba vždy informována o přítomnosti viru COVID-19 u zemřelého?		X
24	Pozůstalí byli vždy seznámeni s pozitivitou zemřelého na onemocnění COVID-19?		X
25	Byli zaměstnanci pohřební služby pravidelně testováni na onemocnění COVID-19?		X
26	Kapacita krematoria, do kterého Vaše pohřební služba dovážela těla zemřelých, byla po dobu pandemie vždy dostatečná?	X	
27	Nakupovala Vaše pohřební služba OOPP na vlastní náklady?	X	
28	Má Vaše pohřební služba zpracovanou interní směrnici pro případ pandemie COVID-19?		X
29	Má Vaše pohřební služba zpracovanou interní směrnici pro povinné využívání specifických OOPP (kombinéza, ochranné brýle nebo štít, jednorázové rukavice, respirátor) v době pandemie COVID-19?	X	

Checklist byl předložen třem zaměstnancům vybrané pohřební služby. Checklist je využit ke zjištění rizik, které přináší pandemie COVID-19 do činnosti pohřební služby.

5.3.2 Aplikace matice rizik a What-if analýza na činnost pohřebních služeb v období COVID-19

Matice rizik a What-if analýza byla vytvořena pro analýzu rizika. Návazností na výše uvedený Checklist je What-if analýza. Metoda What-if analýza je dále rozšířena o matici rizik, pro kterou byly vytvořeny kategorie pravděpodobnosti vzniku nebezpečné události (Tabulka 3), významu dopadu případné nebezpečné události (Tabulka 4 až 6). Výsledek metody What-if je uvedený v Tabulce 7.

Tabulka 4 Pravděpodobnost vzniku nebezpečné události [zdroj: vlastní]

Označení	Název	Popis
1.	Nepravděpodobné	Ještě se nestalo.
2.	Méně pravděpodobné	Stalo se tak v 1 až 59 %
3.	Pravděpodobné	Stalo se tak v 60 až 99 %
4.	Vysoce pravděpodobné	Stalo se tak vždy.

Tabulka 5 Závažnost dopadu nebezpečných událostí [zdroj: vlastní]

Označení/ Bodové hodnocení	**Název**	**Popis následků/dopadů**		
		Člověk	**Finanční ztráty**	**Proces**
A (1)	Bezvýznamné	Nemá dopad		
B (2)	Významné	Lehké onemocnění/malá pravděpodobnost velkého počtu nakažených osob.	Finanční ztráty do nízké sumy.	Nebude narušen.
C (3)	Kritické	Onemocnění, u kterých je potřeba léčba/vysoká pravděpodobnost velkého počtu nakažených osob.	Finanční ztráty do adekvátní sumy.	Bude omezen.
D (4)	Katastrofické	Trvalé následky/smrt/šíření viru mezi velkým počtem osob.	Nepřípustné finanční ztráty.	Bude zastaven.

Tabulka 6 Kritéria přijatelnosti individuálního rizika [zdroj: vlastní]

Označení	Název	Popis
1-7	Přijatelné	Riziko je přijatelné, není potřeba jej nijak ošetřovat, ale je nutné ho uvést do registru rizik a sledovat vývoj v čase, jelikož se nejedná o 100% bezpečnost.
8-13	Přechodně přijatelné	Riziko je přechodně přijatelné, pro přechodně přijatelné riziko je nutné vytvořit plán opatření a opatření ve stanoveném časovém období realizovat.
14-16	Nepřijatelné	Riziko je nepřijatelné, opatření musí být implementována okamžitě. Riziko nese katastrofické důsledky.

Tabulka 7 Matice rizik [zdroj: vlastní]

P/D	A	B	C	D
I.	**1**	**3**	**6**	**10**
II.	**2**	**5**	**9**	**13**
III.	**4**	**8**	**12**	**15**
IV.	**7**	**11**	**14**	**16**

Tabulka 8 What-if Analýza [zdroj: vlastní]

PŘÍČINA (IF)	DŮSLEDEK (WHAT)	P	D	R	OPATŘENÍ
Zaměstnanci nemají k dispozici povinné ochranné brýle ani ochranný štít.	Zaměstnanci se nemohou řádně chránit před nákazou onemocnění COVID-19. Zaměstnanci nemohou dodržovat stanovenou interní směrnici o OOPP a mohou se obrátit na inspektorát práce či hygienickou stanici. Pohřební službě vzniká riziko sankce za porušení práv zaměstnanců na vybavení OOPP.	4	C	14	Nákup ochranných brýlí nebo ochranných štítů pro všechny zaměstnance. Zajištění rámcové smlouvy na dodávky OOPP.
Zaměstnanci nedodržují povinné nošení ochranné kombinézy.	Zaměstnanci mohou být nakaženi onemocněním COVID-19. Riziko sankce (srážky ze mzdy), možnosti výpovědi pro zaměstnance za nedodržení ustanovené interní směrnice.	2	C	9	Dodržování povinného nošení ochranné kombinézy. Pravidelné školení zaměstnanců na využití OOPP. Ustanovení zaměstnance na pozici kontrolora a provádění pravidelných i namátkových kontrol. Sankce formou srážky ze mzdy, upozornění na možnost výpovědi zaměstnance.
Zaměstnanci nedodržují povinné nošení ochranných brýlí nebo štítů.	Zaměstnanci mohou být nakaženi onemocněním COVID-19. Riziko sankce (srážky ze mzdy), možnosti výpovědi pro zaměstnance za nedodržení	2	C	9	Dodržování povinného nošení ochranných brýlí nebo štítů. Pravidelné školení zaměstnanců na využití OOPP. Ustanovení zaměstnance na pozici kontrolora

PŘÍČINA (IF)	DŮSLEDEK (WHAT)	P	D	R	OPATŘENÍ
	ustanovené interní směrnice.				a provádění pravidelných i namátkových kontrol. Sankce formou srážky ze mzdy, upozornění na možnost výpovědi zaměstnance.
Zaměstnanci nedodržují využívání jednorázových ochranných potahů na sedadla pohřebního vozu.	Zaměstnanci mohou být nakaženi onemocněním COVID-19. Riziko sankce (srážky ze mzdy), možnosti výpovědi pro zaměstnance za nedodržení ustanovené interní směrnice.	2	C	9	Dodržování povinného využívání jednorázových ochranných potahů na sedadla pohřebního vozu. Pravidelné školení zaměstnanců na využití OOPP. Sankce formou srážky ze mzdy, upozornění na možnost výpovědi zaměstnance. Ustanovení zaměstnance na pozici kontrolora a provádění pravidelných i namátkových kontrol. Zavedení systému evidence výdeje OOPP a kontrola jejich využívání v souladu s realizovanými výjezdy.
V pohřební službě neprobíhá pravidelná kontrola zaměstnanců na využívání OOPP	Zaměstnanci nejsou nuceni opatření týkající se OOPP dodržovat, a dochází tak k porušování interní směrnice a ohrožení všech zaměstnanců.	4	D	16	Ustanovení zaměstnance na pozici kontrolora a provádění pravidelných i namátkových kontrol. Pravidelná aktualizace interní směrnice pro využívání specifických OOPP a pravidelné seznamování zaměstnanců s touto směrnicí

PŘÍČINA (IF)	DŮSLEDEK (WHAT)	P	D	R	OPATŘENÍ
					a stvrzení jejich obeznámení podpisem. Zavedení systému evidence výdeje OOPP a kontrola jejich využívání v souladu s realizovanými výjezdy.
Zaměstnanci nedodržují zákaz zastavení pohřebního vozu mimo sídla firmy a místa převzetí zemřelého.	Může dojít k šíření onemocnění COVID-19 mimo okruh firmy i do vnějšího prostředí.	3	C	12	Instalace GPS lokátorů do pohřebních vozů a pravidelná kontrola cest zaměstnanců. Vytvoření interní směrnice pro případ pandemie COVID-19 zahrnující veškerá opatření.
Zaměstnanci nepokládají tkaninu namočenou v dezinfekci na obličej zemřelého.	Může dojít k přenosu COVID-19 na zaměstnance.	2	C	9	Pokládat tkaninu namočenou v dezinfekci na obličej zemřelého. Tvorba dokumentu „potvrzení o výkonu činnosti na místě převzetí zemřelého“ s nutností podpisu lékaře.
V případě bezobřadního rozloučení zaměstnanci neodváží tělo zemřelého přímo do krematoria.	Zvýšená potřeba manipulace s tělem zemřelého a tím zvýšené riziko přenosu onemocnění COVID-19. Snížení kapacity pohřební služby pro těla zemřelých.	4	C	14	Digitalizace a tvorba propojeného systému správy pohřebních služeb a krematorií, který by plnil funkci dohledu nad činnostmi pohřební služby a daného krematoria, které jsou ve smluvním vztahu.

PŘÍČINA (IF)	DŮSLEDEK (WHAT)	P	D	R	OPATŘENÍ
Pohřební služba nekontroluje dodržování nošení OOPP pozůstalými na pohřbech.	Riziko šíření nákazy COVID-19 mezi všemi účastníky pohřbu. Riziko sankce pro pozůstalé při případné kontrole pohřbu obecní či státní policií za porušení vládního opatření.	4	D	16	Ustanovení zaměstnance na pozici kontrolora vykonávající mimo jiné kontrolu nošení OOPP ke vstupu do smuteční síně.
Neprobíhá kontrola aktuálního maximálního povoleného počtu pozůstalých na pohřbu.	Riziko šíření nákazy COVID-19 mezi více lidmi. Riziko sankce pro pozůstalé při případné kontrole pohřbu obecní či státní policií za porušení vládního opatření. Riziko sankce pro firmu za porušení vládního opatření.	4	C	14	Zajištění seznamu účastníků pohřbu před jeho realizací a kontrola jmen na místě realizace pohřbu.
Pozůstalým zaměstnanci umožňují prohlídku těla zemřelého.	Riziko přenosu onemocnění COVID-19.	4	B	11	Neumožnění prohlídky těla zemřelého. Zanesení opatření do interní směrnice.
Pohřební služby nejsou zásobovány OOPP od státních složek.	Nedostupnost OOPP z důvodů nedostatku na trhu nebo nedostatku financí. Riziko nedodržování vládních opatření.	4	D	16	Ministerstvo zdravotnictví ČR by mělo zajistit smlouvy na dodávky ochranných pomůcek a vzápětí jejich distribuci i do pohřebních služeb.

PŘÍČINA (IF)	DŮSLEDEK (WHAT)	P	D	R	OPATŘENÍ
Vláda neinformuje pravidelně pohřební služby o aktuálně platných opatřeních, které se jich týkají.	Pohřební služba není obeznámena s aktuálně platnými opatřeními. Pohřební službě rostou náklady na zaměstnance, který zajišťuje pravidelnou aktualizaci vládních opatření.	4	C	14	Digitalizace a tvorba systémů pro komunikaci mezi vládními složkami a podnikateli dle jednotlivých kategorií. Tvorba webu pro sdělování informací od vládních činitelů směrem k podnikatelům dle kategorizace podnikání a zajištění každodenní aktualizace webu.
Pohřební služba není vždy informována o přítomnosti viru COVID-19 u zemřelého.	Pohřební služba musí s každým zemřelým jednat jako se zemřelým na COVID-19. Růst nákladů na provoz pohřební služby.	3	C	12	Zajištění informací od příslušné KHS o předchozím testování zemřelého na přítomnost viru COVID-19. Zajištění testování zemřelého na COVID-19 lékařem v místě úmrtí.
Pozůstalí nejsou vždy informování o přítomnosti viru COVID-19 u zemřelého.	Pozůstalí ztrácí možnost prohlídky těla zemřelého, ačkoliv není jisté, zda zemřelý je či není nakažen.	3	B	8	Zajištění testování zemřelého na COVID-19 lékařem v místě úmrtí a předání informací pozůstalým.
Zaměstnanci nebyli pravidelně testování na přítomnost viru COVID-19.	Možnost šíření viru COVID-19 v prostředí firmy, ale i mimo prostředí firmy při kontaktu s pozůstalými.	4	D	16	Pravidelné testování všech zaměstnanců na přítomnost viru COVID-19 a vedení evidence o testování.
Pohřební služba nakupuje OOPP na vlastní náklady.	Zvýšení nákladů na provoz pohřební služby. Růst nákladů na zajištění zaměstnance odpovědného za zajištění dodávek OOPP.	4	C	14	Zajištění dodávek OOPP pro rizikové pracoviště pohřebních služeb od vládních institucí v době vydaných opatření, které nařizují nošení OOPP.

PŘÍČINA (IF)	DŮSLEDEK (WHAT)	P	D	R	OPATŘENÍ
Pohřební služba nemá zpracovanou interní směrnici pro případ pandemie. COVID-19.	Narušení chodu pohřební služby. Volba špatného postupu v případě pandemie. Nezvládnutí návalu těl zemřelých a nedostatečná kapacita na jejich uložení.	4	D	16	Tvorba interní směrnice pro případ pandemie COVID-19. Uzavření smlouvy o spolupráci s jinou pohřební službou pro případ nedostatečné kapacity.

Metoda What-if analýza napomohla k identifikaci rizikových situací, které mohou nastat během procesu pohřbívání a provozování pohřební služby důsledkem pandemie COVID-19 ve vybrané pohřební službě. Matice rizika byla využita k efektivnímu zhodnocení možných dopadů a byla navržena opatření pro definované rizikové situace. Situace, které jsou výsledkem analýzy, vycházejí ze zjištěných informací, metodik a interních směrnic. Negativní jevy z rizikových situací jsou orientovány především na šíření onemocnění COVID-19, nedostatečnou kontrolu nošení OOPP, porušování interních směrnic pohřební služby zaměstnanci, absence digitalizace a systemizace činností pohřebních služeb ve spojitosti s krematorii a lékaři.

Zkoumané nebezpečné události (Obrázek 6) jsou dle pravděpodobnosti rozděleny do 4 skupin. Nepravděpodobných událostí bylo vyhodnoceno 0, mezi méně pravděpodobné události byly zařazeny 4, což je 22 % z celkového počtu událostí. Pravděpodobné události byly vyhodnoceny 3, tedy 17 % z celkového počtu událostí a vysoce pravděpodobných událostí bylo vyhodnoceno 11, což činí 61 % z celkového počtu.

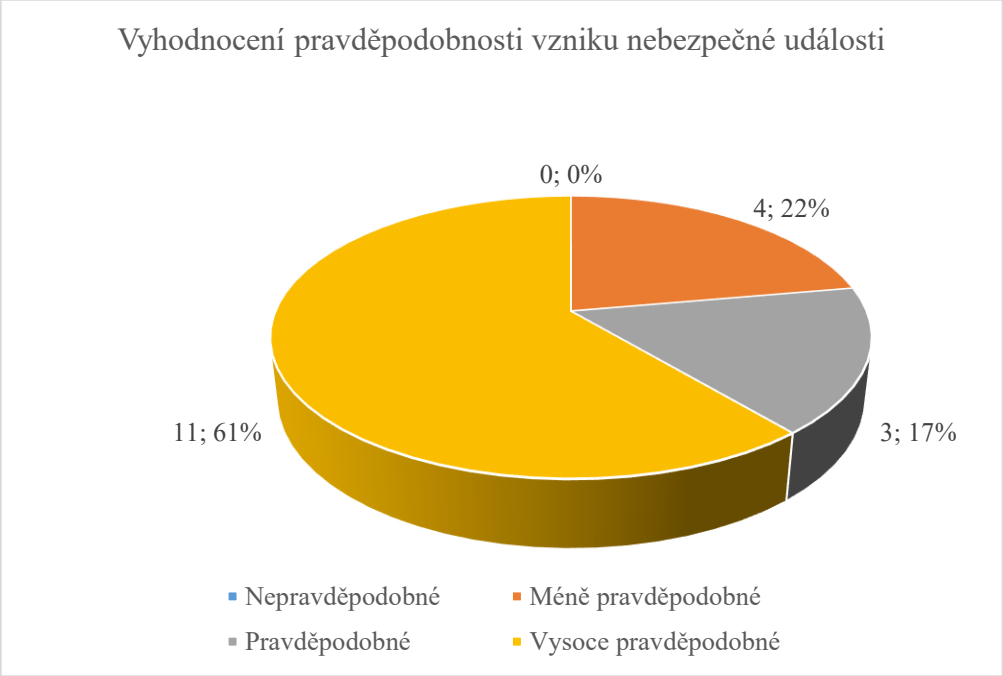

Obrázek 7 Vyhodnocení pravděpodobnosti vzniku nebezpečné události [zdroj: vlastní]

Obrázek 7 znázorňuje závažnost dopadů nebezpečné události. Ve vztahu k závažnosti bylo 0 nebezpečných událostí vyhodnoceno jako bezvýznamných, 2 události jako významné (11 % z celkového počtu událostí), 11 událostí jako kritické (61 %) a 5 událostí jako katastrofických (28 %). Výsledky zobrazené na tomto obrázku znázorňují také samotnou

závažnost šíření onemocnění COVID-19. Je zřejmé, že u takto agresivně přenosného viru jsou veškerá špatná rozhodnutí a nedodržování stanovených opatření velmi kritická.

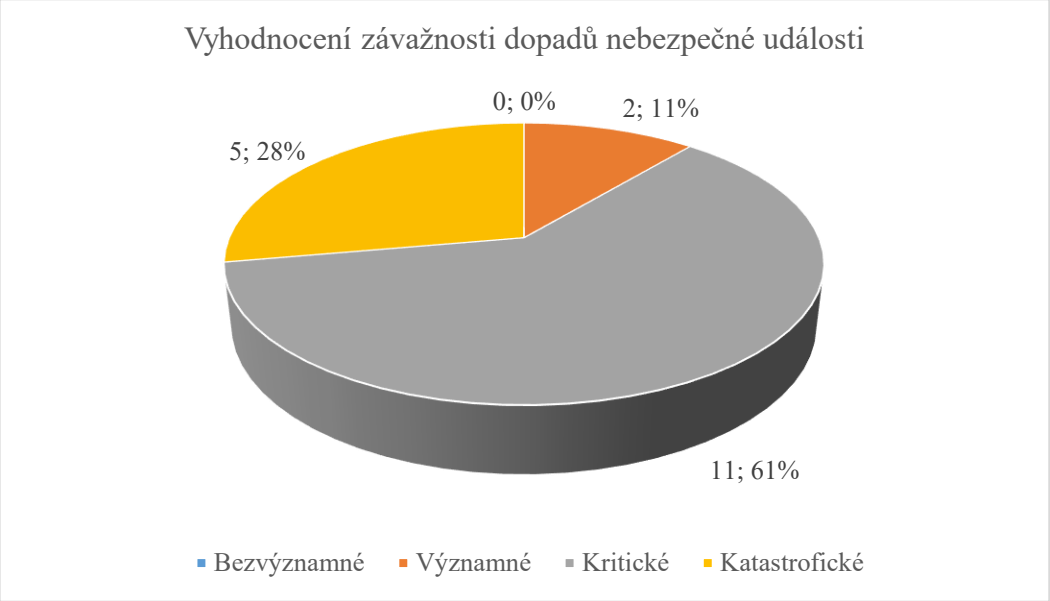

Obrázek 8 Vyhodnocení závažnosti dopadů nebezpečné události
[zdroj: vlastní]

Pomocí součinu dvou výše zmíněných faktorů pravděpodobnosti a dopadu bylo dosaženo výsledku velikosti rizika. Výsledná hodnota byla následně zhodnocena dle matice rizik (Tabulka 6) a zanesena do What-if analýzy (Tabulka 7). Na následujícím obrázku (Obrázek 8) jsou zobrazena kritéria přijatelnosti individuálního rizika. Žádné riziko nebylo vyhodnoceno jako přijatelné. Tento výsledek je adekvátní k závažnosti pandemické situace onemocní COVID-19 v pozorované době pandemie. 8 rizik bylo vyhodnoceno jako přechodně přijatelných, což činí 44 % ze všech rizik, a 56 % z celkových rizik, tedy 10 rizik, bylo vyhodnoceno jako nepřijatelných a je nutná okamžitá implementace vhodných opatření.

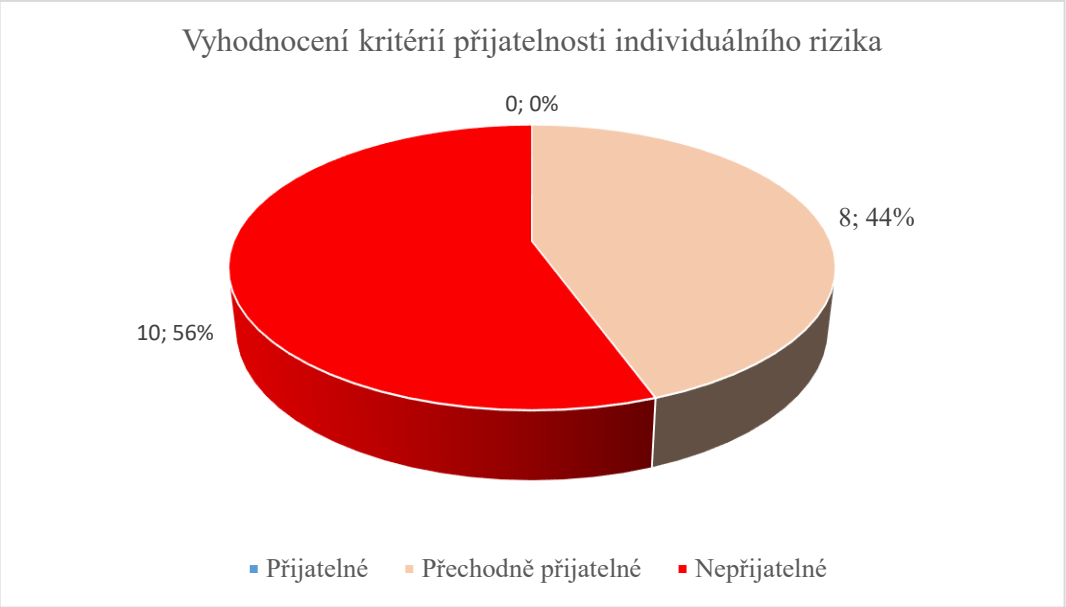

Obrázek 9 Vyhodnocení kritérií přijatelnosti individuálního rizika [zdroj: vlastní]

K zodpovězení druhé výzkumné otázky: Jakému spektru rizik po vzniku pandemie COVID-19 musela vybraná pohřební služba v daném období čelit? bude využito již provedené metody Checklist a What-if analýzy. Následuje široká oblast rizik, která působila na chod pohřební služby v době nástupu pandemie COVID-19, tedy od 1. 3. 2020 až do 1. 11. 2020. Jednotlivá rizika jsou v následujícím textu podrobněji okomentována.

Nebezpečné události a způsob jejich dopadů:

- **Zaměstnanci nemají k dispozici povinné ochranné brýle ani ochranný štít.** Majitel vybrané pohřební služby vydal pro potřeby chodu pohřební služby v době pandemie COVID-19 interní směrnici pro povinné využívání specifických OOPP, mezi které zařadil kombinézu, ochranné brýle nebo štít, jednorázové rukavice a respirátor. Reálně však majitel nezajistil dodání ochranných brýlí ani ochranných štítů pro své zaměstnance. Zaměstnanci tudíž neměli možnost interní směrnici řádně plnit. Pokud by se kvůli tomuto nedostatku některý ze zaměstnanců obrátil na inspektorát práce nebo na hygienickou stanici, čelil by zaměstnavatel riziku sankce až do výše 2 milionů korun. Mimo riziko sankce vystavuje zaměstnavatel své zaměstnance vyššímu riziku nakažení virem COVID-19.
- **Zaměstnanci nedodržují povinné nošení ochranné kombinézy**. Jak již bylo zmíněno výše, jedním z povinných OOPP v době pandemie dle interní směrnice pohřební služby je i kombinéza. Z odpovědí zaměstnanců však vyplynulo, že toto

opatření všichni zaměstnanci nedodržují, ačkoli ochranné kombinézy k dispozici mají v dostatečném množství. Zaměstnanci tak neohleduplně zvyšují riziko nakažení nejen sebe virem COVID-19. Při manipulaci s tělem zemřelého jsou totiž zaměstnanci vystavováni vysokému riziku přenosu viru expozicí infekčním tělesným tekutinám, kontaminovaným předmětům a jiným povrchům v prostředí. Zaměstnanci se mimo riziko přenosu viru COVID-19 také vystavují riziku sankce za porušení interní směrnice. Zaměstnancům hrozí sankce ve formě srážky ze mzdy nebo upozornění na možnost výpovědi pracovní smlouvy. Dalším řešením by byla okamžitá výpověď pro zaměstnance porušující interní směrnici.

- **Zaměstnanci nedodržují povinné nošení ochranných brýlí nebo štítů.** V tomto případě se jedná o podobnou situaci jako u nedodržování nošení ochranné kombinézy, a to včetně z toho vyplývajících rizik. Odlišností je skutečnost, že zaměstnanci v tomto případě ochranné brýle ani štít nemají k dispozici, tudíž sankce pro zaměstnance nejsou možné a ohrožen je pouze zaměstnavatel, jak již bylo uvedeno výše.
- **Zaměstnanci nedodržují využívání jednorázových ochranných potahů na sedadla pohřebního vozu.** Interní směrnice pro povinné využívání specifických OOPP zahrnuje také povinné využívání jednorázových ochranných potahů na sedadla pohřebního vozu. Potahy jsou dalším opatřením pro snížení rizika přenosu viru COVID-19. Tvoří nezbytné vybavení vozu v době pandemie a pravidelně jsou potahy do vozu doplňovány. Tím, že zaměstnanci opatření nedodržují a potahy na sedadla vozu pravidelně nenavlékají a nevyměňují, zvyšují riziko přenosu viru COVID-19 a vystavují se opět sankcím za porušování interní směrnice. Sankce, které za toto porušování mohou být uděleny, již byly zmíněny výše.
- **V pohřební službě neprobíhá pravidelná kontrola zaměstnanců na využívání OOPP.** Interní směrnice, které jsou vydané v rámci pohřební služby, jsou zaměstnancům předloženy k podpisu a k řádnému seznámení. Tento administrativní úkon však v praxi nezaručuje efektivitu vydávaných směrnic a jejich dodržování. V rámci managementu podniku by v procesu řízení podniku mělo být zahrnuto nejen vydávání opatření a pravidel, ale také kontrola jejich dodržování. Kontrola ve vybrané pohřební službě však zavedena není. Zvyšuje se tak riziko neustálého porušování pravidel a interních směrnic a laxní přístup zaměstnanců.

- **Zaměstnanci nedodržují zákaz zastavení pohřebního vozu mimo sídla firmy a místa převzetí zemřelého.** V období pandemie bylo prokázáno, že onemocnění COVID-19 mohou někteří jedinci prodělat zcela bez příznaků nebo se příznaky dostavují delší dobu po samotném nakažení. Vzhledem k množství rizikových kontaktů, kterým byli zaměstnanci pohřební služby vystavováni, bylo v pohřební službě zakázáno zastavovat vůz mimo sídlo firmy a místo převzetí zemřelého. Toto opatření bylo vysloveno bohužel pouze slovním upozorněním zaměstnanců od zaměstnavatele. Zaměstnavatel chtěl tímto opatřením snížit riziko přenosu nákazy na osoby, se kterými zaměstnanci přijdou do kontaktu v případě zastavení vozu mimo určená místa (např. obsluha čerpací stanice, obsluha restaurace aj.). Vzhledem k faktu, že opatření pro zaměstnance není nikde oficiálně vydané, sankce pro zaměstnance jsou neadekvátní. Tento nesprávný přístup k vydávání opatření v rámci pohřební služby způsobuje zvýšené riziko přenosu viru COVID-19 mimo okruh firmy.
- **Zaměstnanci nepokládají tkaninu namočenou v dezinfekci na obličej zemřelého.** Pokládání tkaniny namočené v dezinfekci na obličej zemřelého je jedním z velice účinných opatření k zamezení přenosu viru COVID-19. Touto tkaninou jsou vybaveny všechny vozy pohřební služby. Opatření, kterým se zaměstnavatel rozhodl řídit, však zaměstnancům před pouze slovně, nikoli písemně s potvrzujícím podpisem. Opět tedy není možné nijak zaměstnance sankciovat ani kontrolovat, a vědomě tak zaměstnavatel svým postupem zvyšuje riziko nákazy pro své zaměstnance.
- **V případě bezobřadního rozloučení zaměstnanci neodváží tělo zemřelého přímo do krematoria.** Toto opatření patří mezi ta, která byla vyřčena pouze slovně. Mezi pohřební službou a krematoriem, které jsou spolu ve smluvním vztahu, došlo k ústní dohodě o převozu těl zemřelých přímo do krematoria, pokud si pozůstalí přejí bezobřadní rozloučení. Tím, že zaměstnanci této dohody nedbali, a nestalo se tak ani v jednom případě, bylo značně zvýšeno riziko přenosu onemocnění COVID-19 kvůli zvýšené potřebě manipulace s tělem zemřelého. Mimo to se značně zvýšilo riziko nezvládnutí návalu těl zemřelých a tím způsobená nedostatečná kapacita chladících zařízení pohřební služby. K tomuto kolapsu systému by mohlo dojít i během jednoho dne. Riziko omezení chodu pohřební služby je tedy tímto jednáním mnohonásobně zvýšeno.

- **Pohřební služba nekontroluje dodržování nošení OOPP pozůstalými na pohřbech.** Ačkoli toto opatření bylo ve zkoumané době vydáno vládou, nenesla za jeho porušování odpovědnost pohřební služba, ale fyzické osoby jako jednotlivci. Případnou kontrolu pozůstalých měla namátkově na starosti obecní či státní policie. I přesto by mělo být v zájmu pohřební služby, aby se dbalo na dodržování platných opatření a předcházelo se tak zvýšenému riziku nákazy.
- **Neprobíhá kontrola aktuálního maximálního povoleného počtu pozůstalých na pohřbu.** Omezení počtu osob na společenských akcích, kterým pohřeb je, bylo vydáno vládou. Případná kontrola byla v kompetenci obecní či státní policie. Na rozdíl od opatření o povinném nošení OOPP toto opatření musel kontrolovat i pořadatel akce. Porušováním tohoto opatření pohřební služba zvýšila riziko sankce jak pro sebe, tak pro účastníky pohřbu. Mimo sankce se také s vyšším počtem osob, než bylo v té době povoleno, zvyšuje i riziko přenosu viru mezi více lidmi.
- **Pozůstalým zaměstnanci umožňují prohlídku těla zemřelého.** Umožnění prohlídky těla zemřelého nebylo na začátku pandemie doporučováno z hlediska možnosti přenosu viru ze zemřelé osoby na osoby absolvující prohlídku těla. Proto se majitel pohřební služby rozhodl toto opatření zavést i ve své firmě, avšak zaměstnance upozornil opět pouze slovně. Zaměstnanci nepovažovali tento postup za uctiví a etický a toto opatření ignorovali. Ačkoli samotná WHO v pozdější době uznala, že toto opatření je neetické a neuctivé k pozůstalým a svoje doporučení zrušila, zaměstnanci pohřební služby měli toto opatření respektovat a dodržovat dle svého zaměstnavatele. Ve zkoumaném období ještě nebyly dostupné studie o nakažlivosti a přenosu viru COVID-19, tudíž zaměstnanci zvyšovali riziko, že dojde k přenosu viru při prohlídce.
- **Pohřební služby nejsou zásobovány OOPP od státních složek.** Vzhledem k vydaným vládním opatřením museli zaměstnanci při svém výkonu práce nosit stanovené OOPP. Tímto opatřením se pro pohřební službu zvýšilo riziko zvýšených nákladů na nákup OOPP a globálně se zvýšilo riziko nedostatku tohoto zboží na trhu. Vláda za účelem pomoci vytvořila tzv. první linii, kam zařadila profese, které jsou významné pro zajištění chodu státu, jsou v přímém kontaktu s onemocnění COVID-19, a zásobovala je také OOPP. Pohřební služby byly v dubnu roku 2020 také zařazeny do první linie, avšak dle majitele vybrané

pohřební služby žádné zásobování OOPP neprobíhalo, a to ani na jeho písemnou žádost směrem k příslušné krajské hygienické stanici.

- **Vláda neinformuje pravidelně pohřební služby o aktuálně platných opatřeních, které se jich týkají.** Nenadálý vývoj pandemie COVID-19 a rozsáhlost této pandemie zaskočila nejen ČR, ale téměř všechny země na světě. Fakt, že se opatření měnila bezmála 2x týdně, značně ovlivnil všechny obyvatele ČR a zejména pak podnikatele, kteří často neznali opatření, kterými se musí řídit. Opatření zveřejňovala vláda na svých webových stránkách, ale bez jakékoliv kategorizace. Opatření byla seřazena pouze dle data vydání. Ačkoli neznalost neomlouvá, z neznalosti vyplývá riziko porušování vydaných opatření a tím stoupá i riziko přenosu viru. Chaos ve vládních opatřeních také zvyšuje náklady na zaměstnance, který zajišťuje jejich pravidelnou aktualizaci, což způsobuje riziko finančních ztrát.
- **Pohřební služba není vždy informována o přítomnosti viru COVID-19 u zemřelého.** V případě, že tělo zemřelého se nachází v nemocničním zařízení, pohřební služba informaci o přítomnosti viru dostane. Opačně je tomu u případů, kdy zemřelý se nachází kdekoli jinde, např. doma, na veřejném prostranství, v domově důchodců aj. Z tohoto důvodu se pohřební služba musí ke každému zemřelému chovat, jako kdyby byl pozitivní na COVID-19. To sebou nese riziko růstu nákladů na provoz pohřební služby, například kvůli zajištění OOPP.
- **Pozůstalí nejsou vždy informování o přítomnosti viru COVID-19 u zemřelého.** Pokud pozůstalí nebyli v poslední době v kontaktu se zemřelým nebo se zemřelý v době úmrtí nacházel v nemocničním zařízení, často pozůstalí ani nevěděli, že v době smrti byl zemřelý pozitivní na COVID-19. Tato neznalost také nese riziko neuctivého pohřbu, jelikož až po smrti se pozůstalí dozvědí, že prohlídku těla není možné uskutečnit, a tak se s osobou blízkou nemohou dle svých představ rozloučit.
- **Zaměstnanci nebyli pravidelně testování na přítomnost viru COVID-19.** Testování na COVID-19 bylo v ČR zahájeno v únoru roku 2020 metodou PCR a v říjnu metodou antigenních testů. Ačkoli ve zkoumané době ještě povinné testování zaměstnanců nebylo zavedené, bylo již možné provádět PCR testy a později i antigenní testy. Zvyšující se pandemie a nárůst rizikových kontaktů

zaměstnanců mohl vést majitele pohřební služby k zavedení testování i v jeho firmě. Majitele pohřební služby však odradil potenciální růst nákladů na pořízení testů pro své zaměstnance, a bylo tak zvýšeno riziko přenosu viru mezi všechny zaměstnance a omezení chodu vybrané pohřební služby.

- **Pohřební služba nakupuje OOPP na vlastní náklady.** Fakt, že pohřební služba nakupuje OOPP na vlastní náklady, je spojen s tím, že OOPP nebyly dodávány státem. Nákupem povinných OOPP na vlastní náklady se pro pohřební službu zvyšuje riziko růstu nákladů na pořízení OOPP a také na zajištění zaměstnance odpovědného za zajištění dodávek OOPP.
- **Pohřební služba nemá zpracovanou interní směrnici pro případ pandemie COVID-19.** Jak již bylo zmíněno výše, některá opatření v rámci pohřební služby byla zaměstnancům sdělována pouze slovně. Častěji tak docházelo k porušování těchto opatření a zvyšování rizika nákazy virem COVID-19. Nedostatečná připravenost na pandemii může způsobit také narušení chodu pohřební služby, volbu špatného postupu v případě pandemie a také nezvládnutí návalu těl zemřelých a tím způsobení nedostatečné kapacity chladících zařízení v pohřební službě.

6 APLIKAČNÍ ČÁST

Diplomová práce se ve druhé části praktické části bude zabývat vytvořením návrhu interní směrnice pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým, interní směrnici pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů a vytvořením dalších opatření pro minimalizaci rizik, která přináší pandemie COVID-19.

6.1 Návrhy opatření pro minimalizaci rizik

V rámci procesu identifikace a posouzení rizik bylo vyhodnoceno 10 nepřijatelných rizik a 8 přechodně přijatelných. Vysoká míra nepřijatelných rizik vede diplomovou práci ke zpracování návrhů opatření k jejich minimalizaci, zachování chodu pohřební služby, a především k ochraně životů a zdraví zaměstnanců pohřební služby a ostatních zainteresovaných osob.

6.1.1 Osobní ochranné pracovní prostředky

Pro zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v době pandemie je rozhodující stanovit, jaké OOPP budou pro vybranou pohřební službu klíčové a povinné. Jak již bylo zmíněno výše, vybraná pohřební služba vytvořila pro interní potřebu interní směrnici pro povinné využívání specifických OOPP v době pandemie COVID-19. Do této směrnice byly zahrnuty tyto OOPP: kombinéza, ochranné brýle nebo štít, jednorázové rukavice, respirátor a jednorázové potahy na sedadla pohřebního vozu. S touto směrnicí byli všichni zaměstnanci řádně seznámeni a potvrdili toto seznámení a její dodržování svým podpisem.

Následně je nutné, aby pohřební služba zajistila tyto OOPP pro své zaměstnance. Pohřební služba zajistila dodávky všech požadovaných OOPP mimo ochranné brýle nebo štít. Riziko tohoto nedostatku je pro zaměstnavatele a pohřební službu nepřijatelné. Z nedostatku vyplývá potřeba organizace nakoupit OOPP. Jednou z možností je uzavření rámcové smlouvy s vybranými dodavateli OOPP a určení zaměstnance, který ponese zodpovědnost za pravidelné a řádné objednávky tohoto zboží. S těmito nákupy také roste potřeba zvýšených nákladů na tyto položky. Řešením je každoroční vytvoření finanční rezervy na řešení krizových situací ve výši minimálně 100 000,- Kč. Takováto rezerva pokryje alespoň prvotní výdaje na nečekané krizové situace a sníží se riziko omezení chodu pohřební služby.

Dodávky OOPP by bylo možné také řešit z pohledu vládních institucí, což ovšem není úkol pohřebních služeb. Tento návrh tedy pohřební služba nemůže ovlivnit. Vzhledem k vydávaným opatřením, která nařizují nošení respirátorů, by bylo vhodné, aby vládní instituce zajistily dodávky respirátorů minimálně do rizikových oblastí, do kterých pohřební služby a jejich zaměstnanci, vzhledem k vysokému počtu rizikových kontaktů, patří. Vydávání a distribuci by vládní instituce mohly řešit skrze správu státních hmotných rezerv. V okamžiku, kdy jsou všichni zaměstnanci řádně vybaveni povinnými OOPP, je zapotřebí, aby je opravdu využívali. Z analýzy rizik bylo zjištěno, že zaměstnanci nedodržují nošení kombinézy, ochranných brýlí nebo štítu a využívání jednorázových potahů na sedadla vozů. Mezi aktivní bezpečnostní opatření lze zařadit pravidelnou aktualizaci interní směrnice pro využívání specifických OOPP v době pandemie COVID-19 a pořádání pravidelných školení, kde budou zaměstnanci s touto směrnicí seznámeni a v závěru školení potvrdí své seznámení podpisem. Mimo toto školení lze také podpořit bezpečnost při práci školením OOPP, při kterém se zaměstnanci seznámí se správnými postupy při využívání OOPP, omezeními OOPP a s péčí, údržbou a likvidací OOPP. Řešením je také zavedení systému evidence výdeje OOPP. Evidence by mohla být vedena na jména zaměstnanců a kontrolována dle jejich činností, jako například dle počtu uskutečněných výjezdů, uskutečněných pohřbů aj. (Příloha P I).

6.1.2 Kontrolní proces činností v rámci pohřební služby

Kontrolní proces jako funkce managementu by měl být využíván na všech úrovních řízení jako podklad pro zpětnou vazbu o plnění plánovaných záměrů a stupni realizace přijatých opatření. Z důvodu absence této manažerské funkce ve vybrané pohřební službě dochází velmi často ke zvýšení různých rizik. Vzhledem ke zjištěným rizikům je potřeba zavést do pohřební služby systém kontrolního procesu. Návrhem je přijetí nového zaměstnance na pozici kontrolora nebo ustanovení stávajícího zaměstnance dle dostupných kapacit.

Kontrolor by zajistil provádění pravidelných plánovaných i namátkových kontrol v oblasti dodržování nošení OOPP zaměstnanci, která byla v analýze rizik vyhodnocena jako velmi kritická. Dále by tímto krokem bylo zajištěno kontrolování nošení OOPP účastníků pohřbu při vstupu do smuteční síně. Vzhledem k vydaným opatřením týkajícím se omezení počtu osob na pohřbech by kontrolor zajistil také kontrolu počtu osob dle předem připraveného seznamu jmen, který při sjednávání pohřbu vyhotovil objednatel smutečního obřadu. Kontrolor by měl také v pracovní náplni kontrolu již zmiňovaného evidenčního listu OOPP a kontrolu GPS lokátorů pohřebních vozů, které budou zmíněny v následujících

opatřeních. Taktéž by přijímal dokument „potvrzení o výkonu činnosti na místě převzetí zemřelého“ od zaměstnanců, který bude podrobně popsán níže.

6.1.3 Sankce zaměstnanců pohřební služby

Povinnosti zaměstnanců pohřební služby v době pandemie jsou převážně závislé na interních směrnicích, které si pohřební služba sama nastavuje. Jelikož zaměstnanci pohřební služby velice často interní směrnice porušují, nabízí se jako řešení také ukládání sankcí za nedodržení povinností v pracovněprávním vztahu. Prvotní sankce může být provedena srážkou ze mzdy nebo upozorněním na možnost výpovědi pracovněprávního vztahu. V případě opakovaného porušování je možné zaměstnanci vypovědět pracovněprávní vztah. Tyto podmínky však musí být uvedeny v interní směrnici a ta musí být stvrzena podpisem zaměstnance.

6.1.4 Inovační procesy činností pohřební služby

Zavedení inovací do chodu jakékoliv firmy značí podstatné změny v zařízení, softwaru, organizaci a mnoha dalších oblastech. Tato opatření jsou tedy ze své podstaty většinou velmi nákladná. Avšak s přihlédnutím ke zjištěným nepřijatelným rizikům se inovace nabízí jako dlouhodobé řešení pro pohřební službu i přes vyšší náklady na pořízení.

První navrhovanou inovací jsou GPS lokátory do pohřebních vozů. V době pandemie zaměstnanci nedodržovali zákaz zastavení pohřebního vozu mimo sídlo firmy a mimo místo převzetí zesnulého, a tím výrazně zvýšili riziko nákazy osob mimo prostředí pohřební služby a vystavovali tak osoby, se kterými přišli do kontaktu, nebezpečí. Řešením je tedy nákup GPS lokátorů do každého pohřebního vozu a následně pravidelné a namátkové kontroly jejich cest. GPS lokátory jsou v podnicích dnes zcela běžné i mimo pandemii. Proto toto opatření nenese přínosy pro pohřební službu pouze v době pandemie, ale i mimo pandemii. Zaměstnanci jsou totiž díky GPS lokátorům osvobozeni od ručního psaní knihy jízd a dle typu vybraného lokátoru může být dalším přínosem například kontrola servisu vozidla nebo rozpoznání obličeje řidiče.

Další navrhovaná inovace vyplývá z nedodržování pokládání tkaniny namočené v dezinfekci na obličej zemřelého. Jelikož na místě převzetí těla zesnulého jsou pouze zaměstnanci pohřební služby, je velmi složité toto opatření kontrolovat. Nabízí se však řešení, které ovšem neovlivní samotná pohřební služba. Bylo by nutné v tomto případě aktualizovat zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů. Na místě

úmrtí musí vždy smrt potvrdit či vyvrátit prohlížející lékař. Po prohlídce a konstatování smrti lékař vystaví list o prohlídce zemřelého, který zanechá na místě pozůstalým nebo personálu nemocničního zařízení pro zaměstnance pohřební služby a z místa odjíždí. Opatřením by tedy mohla být povinnost lékaře po konstatování smrti přivolat vybranou pohřební službu a na místě vyčkat do jejich příjezdu. Zaměstnanci pohřební služby by měli k dispozici formulář „potvrzení o výkonu činnosti na místě převzetí zemřelého“, který by po položení dezinfekční tkaniny na obličej zemřelého potvrdil lékař a zároveň by předal list o prohlídce zemřelého. Toto potvrzení by pohřební služby vedly ve své evidenci pro případnou kontrolu.

Dalším návrhem je digitalizace a tvorba systému komunikace pohřebních služeb, krematorií a prohlížejících lékařů. Tato inovace na jednu stranu vyžaduje opravdu vysoké náklady, ale na druhou stranu přináší spoustu nových možností. Rizika vyplývající z pandemie COVID-19 je taktéž možné snížit pomocí digitalizace. Již zmíněné opatření pro potvrzení položení dezinfekční tkaniny na obličej zemřelého by v případě digitalizace mohlo být řešeno také v rámci tohoto systému. Do nového systému by byly zapojeny všechny pohřební služby ČR, krematoria a lékaři, kteří posuzují úmrtí. V případě, že by lékař vyjížděl k úmrtí a smrt by potvrdil, v systému by kontaktoval pohřební službu, kterou si vybrali pozůstalí, nebo příslušnou pohřební službu dle lokality. Pohřební služba by musela do určitého časového úseku uskutečnit výjezd, který by opět potvrdila v systému. List o prohlídce zemřelého by bylo možné digitalizovat a podepsat elektronicky a stejně tak i potvrzení o výkonu činnosti na místě převzetí zemřelého. Mimo zlepšení komunikace mezi pohřební službou a prohlížejícím lékařem by díky tomuto systému došlo i k zapojení krematorií. Každá pohřební služba je ve smluvním vztahu s vybraným krematoriem a pravidelně pohřební služba uskutečňuje svozy těl zemřelých do daného krematoria. Díky digitalizaci by pohřební služba mohla poskytovat krematoriu průběžné informace o počtu těl zemřelých, které jsou připraveny na žeh, a o datu přepravy zesnulých k žehu. V době pandemie a v případě, že pozůstalí na místě úmrtí zesnulého už ví, že chtějí bezobřadní rozloučení, se těla zemřelých měla převážet do krematoria. Toto covidové opatření však zaměstnanci nedodržovali a pomocí digitalizace by se tento problém vyřešil. Na místě úmrtí a převzetí těla zemřelého by pohřební služba s pozůstalými vyplnila krátký dotazník, který by mimo jiné obsahoval i dotaz na bezobřadní rozloučení. V případě, že by pozůstalí požadovali bezobřadní rozloučení, systém by ihned předal informaci smluvnímu krematoriu o brzkém příjezdu pohřebního vozu s tělem zemřelého k žehu. Tím

by bylo splněno opatření ke snížení rizika přenosu viru COVID-19. Digitalizace se nabízí také jako opatření pro špatnou informovanost pohřebních služeb o aktuálně platných vládních opatřeních. Tento systém by propojoval všechny podnikatele, tedy i pohřební služby a vládní instituce. Jelikož vládní opatření jsou zveřejňována na webových stránkách vlády, a to pouze dle data vydání, zvyšuje se riziko zhoršené orientace ve vládních opatřeních pro podnikatele a tím i k jejich porušování. Systém by byl vytvořen na principu kategorií dle předmětu podnikání a do jednotlivých sekcí by byla přidávána opatření, která se týkají dané oblasti. Systém by taktéž umožňoval přímou komunikaci podnikatelů s vládními institucemi o vydaných opatřeních. Tento návrh však opět nezávisí na pohřební službě, ale na vládních institucích. Méně nákladnou variantou tvorby tohoto systému je tvorba webu, založeného na obdobném principu.

6.1.5 Interní směrnice vybrané pohřební služby

Jak již bylo zmíněno výše, majitel pohřební služby se rozhodl pro tvorbu interní směrnice pro povinné využívání specifických OOPP v době pandemie COVID-19. V této směrnici však nebyla zahrnuta veškerá opatření pro snížení rizika nákazy COVID-19, která majitel pohřební služby po svých zaměstnancích vyžadoval. Pro případ pandemie dále pohřební služba disponovala plánem pro manipulaci s těly zemřelých na onemocnění COVID-19 a také bylo zajištěno poučení personálu pro postupy v rámci pandemie COVID-19, ale pouze slovně. Interní směrnice pro případ pandemie COVID-19, která by shrnula všechna opatření, však v pohřební službě zpracována nebyla. Absence této interní směrnice, kterou zaměstnanci svým podpisem potvrzují, přispěla k porušování požadovaných opatření a zvýšení rizika nákazy virem COVID-19. Z těchto důvodů bude interní směrnice v rámci diplomové práce níže navržena.

6.1.6 Testování zaměstnanců pohřební služby a zemřelého

Pro minimalizaci rizik plynoucích z What-if analýzy je dále doporučeno, aby bylo ze strany vlády plošně nastaveno testování zemřelého na COVID-19 lékařem v místě úmrtí a předání informace pozůstalým i pohřební službě. Tento záznam by mohl být uváděn ve zmiňovaném navrhovaném systému komunikace mezi lékařem, pohřební službou a krematorii. Tímto opatřením by se předešlo situacím, ve kterých zaměstnanci pohřební služby neví, zda zemřelý byl nakažen virem či nebyl, a také by se předešlo komunikačnímu šumu mezi pozůstalými a pohřební službou, která zajišťuje smuteční obřad. Případně

by pro tyto případy mohlo být zajištěno informování prohlížejícího lékaře od příslušné KHS o předchozím testování zemřelého na přítomnost viru COVID-19.

Neméně důležitým opatřením je zavedení pravidelného testování zaměstnanců pohřební služby na přítomnost viru COVID-19 a vedení evidence o testování. Toto opatření by napomohlo snížení rizika nákazy virem COVID-19 mezi zaměstnanci.

6.1.7 Ostatní opatření pohřební služby a Ministerstva zdravotnictví ČR

Vládní opatření nařizovala nošení OOPP. Zaměstnavatel však tyto OOPP zajišťoval na vlastní náklady. Tím se zvýšily náklady na jejich pořízení a ohrozilo to chod pohřební služby. Pohřebním službám jako vysoce rizikovým oblastem by tedy Ministerstvo zdravotnictví ČR mohlo zajistit smlouvy na dodávky OOPP a následně jejich distribuci do pohřebních služeb.

Posledním navrhovaným opatřením je uzavření smlouvy o spolupráci s jinou pohřební službou pro případ nedostatečné kapacity chladicích boxů v době pandemie.

6.1.8 Přehled navržených opatření pro minimalizaci rizik pohřební služby

Navržená opatření byla rozdělena do sedmi kategorií, a to OOPP, kontrolní proces, sankce, inovační procesy, interní směrnice, testování a ostatní opatření (Obrázek 9). Dle kritérií přijatelnosti rizik a vyhodnocených rizik ve What-if analýze je nutné rizika označená jako nepřijatelná řešit okamžitě a implementovat tak vhodná opatření bez časové prodlevy. Mezi ta opatření, která musí být zavedena okamžitě, patří zajištění dodávek všech OOPP, uzavření rámcové smlouvy na dodávky OOPP, ustanovení kontrolora, plánované pravidelné i namátkové kontroly dodržování nošení OOPP, pravidelná školení o interní směrnici na využívání OOPP při pandemii a její pravidelná aktualizace, zavedení systému evidence výdeje OOPP, digitalizace a tvorba systému komunikace pohřebních služeb, krematorií a prohlížejících lékařů, kontrola účastníků smutečního obřadu (OOPP, maximální počet osob), zajištění smlouvy na dodávky ochranných pomůcek a vzápětí jejich distribuce i do pohřebních služeb, digitalizace a tvorba systému pro komunikaci mezi vládními institucemi a podnikateli, tvorba webu pro sdělování informací od vládních institucí směrem k podnikatelům, pravidelné testování zaměstnanců na přítomnost viru COVID-19, zpracování interní směrnice pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým, zpracování interní směrnice pohřební služby k mimořádnému

bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů a uzavření smlouvy o spolupráci s jinou pohřební službou pro případ nedostatečné kapacity.

OOPP	Kontrolní proces	Sankce
• organizace nákupu OOPP • uzavření rámcové smlouvy na dodávky OOPP • zajištění dodávek všech OOPP • vytvoření finanční rezervy na řešení krizových situací • pravidelná aktualizace interní směrnice na využívání OOPP při pandemii • pravidelná školení o interní směrnici na využívání OOPP při pandemii • pravidelné školení OOPP • zavedení systému evidence výdeje OOPP	• zavedení kontrolního procesu • ustanovení kontrolora (příjem nového zaměstnance nebo ustanovení stávajícího zaměstnance) • plánované pravidelné i namátkové kontroly dodržování nošení OOPP • kontrola účastníků smutečního obřadu (OOPP, maximální počet osob) • kontrola evidenčních listů OOPP • kontrola GPS lokátorů • příjem a kontrola "potvrzení o výkonu činnosti na místě převzetí zemřelého"	• srážka ze mzdy • upozornění na možnost výpovědi pracovněprávního vztahu • výpověď pracovněprávního vztahu zaměstnanci

Inovační procesy	Interní směrnice	Testování
• nákup GPS lokátorů do pohřebních vozů • tvorba formuláře „potvrzení o výkonu činnosti na místě převzetí zemřelého" • digitalizace a tvorba systému komunikace pohřebních služeb, krematorií a prohlížejících lékařů • digitalizace a tvorba systému pro komunikaci mezi vládními institucemi a podnikateli • tvorba webu pro sdělování informací od vládních institucí směrem k podnikatelům	• zpracování interní směrnice pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým • zpracování interní směrnice pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů	• zajištění testování zemřelého na COVID-19 lékařem v místě úmrtí • zajištění informací od příslušné KHS o předchozím testování zemřelého na přítomnost viru COVID-19 • pravidelné testování zaměstnanců na přítomnost viru COVID-19 • vedení evidence o provedeném testování

Ostatní opatření
• zajištění smlouvy na dodávky ochranných pomůcek a vzápětí jejich distribuci i do pohřebních služeb • uzavření smlouvy o spolupráci s jinou pohřební službou pro případ nedostatečné kapacity

6.2 Návrhy interních směrnic pro pohřební službu

Návrhy těchto směrnic (Tabulka 9 a 10), které jsou navrhovány pro vybranou pohřební službu, vychází z potřeby stanovení opatření pro případ pandemie COVID-19. Opatření, která v těchto směrnicích budou navržena, jsou výsledkem What-if analýzy a první části aplikační části diplomové práce.

Tabulka 9 Interní směrnice XX pohřební služby [zdroj: vlastní]

Interní směrnice XX pohřební služby Y se sídlem XXX, IČ XYX	
Mimořádné bezpečnostní opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým	
Směrnice nabývá platnosti ode dne:	1. 7. 2022
Směrnice nabývá účinnosti ode dne:	1. 7. 2022

Interní směrnice pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým (Příloha P II) je zaměřena především na opatření týkající se sídla pohřební služby, výjezdu, specifik pohřbu a jiných specifických postupů v období pandemie COVID-19.

Tabulka 10 Interní směrnice XY pohřební služby [zdroj: vlastní]

Interní směrnice XY pohřební služby Y se sídlem XXX, IČ XYX	
Mimořádné bezpečnostní opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů	
Směrnice nabývá platnosti ode dne:	1. 7. 2022
Směrnice nabývá účinnosti ode dne:	1. 7. 2022

Interní směrnice pro sjednavatele pohřbu (Příloha P III) je zaměřená na samotný proces sjednání pohřbení, prostředky, kancelář, WC pro pozůstalé a obřadní síň. Pro tyto oblasti interní směrnice vymezuje zásadní opatření pro snížení rizik v pandemii COVID-19.

Zmíněné interní směrnice musí být při zavádění do chodu pohřební služby potvrzeny podpisem zaměstnance, který tímto stvrzuje, že se seznámil s obsahem směrnice a zavazuje

se ji dodržovat. Zavedení interních směrnic majitelem pohřební služby do činnosti firmy je nutným opatřením pro pohřební službu, které usnadní a napomůže k efektivnějšímu řešení pandemie. Mimo to interní směrnice také přinese do firmy efektivnější komunikaci majitele se svými zaměstnanci. Zároveň toto řešení představuje formu opatření, které nenese vysoké náklady na zavedení a časová náročnost je relativně nízká. Z těchto důvodů se autor práce zaměřil na přesné návrhy interních směrnic, které lze zavést do chodu pohřební služby s okamžitou platností.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zpracovat literární rešerši o pohřbívání v období pandemie, posoudit současný stav v oblasti pohřebních služeb v souvislosti s pandemií, posoudit rizika pohřebních služeb v době pandemie a minimalizovat je a navrhnout pohřebním službám dokumentaci pro případ pandemie.

Teoretická část diplomové práce k dosažení stanoveného cíle definuje pohřební služby v právních normách a odborné literatuře a zabývá se terminologií pohřebních služeb. Tato část práce vytváří teoretický základ pro pochopení tématu práce. Dále se diplomová práce zabývá oblastí hřbitovnictví a pohřebnictví z obecného pohledu a dále navazuje část o pandemii a jejím vlivu na úmrtnost, která poskytuje přehled historie nejzávažnějších pandemií, a především specifikuje pandemii COVID-19 a její následné srovnání.

Praktická část práce je rozdělena na analyticko-empirickou část a aplikační část. Analyticko-empirická část se zabývá posuzováním pohřebních služeb v období pandemie COVID-19, posuzováním současného stavu vybrané pohřební služby v souvislosti s pandemií COVID-19 a posouzením rizik vybrané pohřební služby při pandemii. V aplikační části jsou navržena opatření pro minimalizaci rizik a interní směrnice pro pohřební službu. Postupem identifikace, popisu, posouzení rizik a návrhu opatření byly splněny stanovené cíle diplomové práce a bylo zodpovězeno na výzkumné otázky.

Výzkumná otázka 1 byla zodpovězena formou procesního diagramu. Způsob pohřbívání zesnulého nakaženého COVID-19 ve vybrané pohřební službě v období od 1. 3. 2020 do 1. 11. 2020 je tedy značně odlišný od běžného postupu, který je realizován, pokud pandemie COVID-19 neprobíhá. Rozdíly ve způsobu pohřbívání by evidentně byly značné i při porovnání postupů více pohřebních služeb, a to zejména z důvodu, že pohřební služby měly opatření po dobu pandemie pouze doporučené. Každá pohřební služba s danými doporučeními naložila dle svého uvážení. Vybraná pohřební služba se snažila ve způsobu pohřbívání dodržovat veškerá dostupná doporučená opatření a jejich postup vedl k maximální minimalizaci rizik pandemie COVID-19.

Druhá výzkumná otázka byla zodpovězena formou Checklistu, Matice rizik a What-if analýzy. Spektrum rizik, kterému musela pohřební služba po vzniku pandemie COVID-19 čelit, je velmi obsáhlé. Z podstaty závažnosti onemocnění COVID-19 je zřejmé, že zjištěná rizika nesou ohrožení nejen pro provozování pohřební služby, ale i pro zdraví zaměstnanců a ostatních zainteresovaných osob. Riziko ohrožení zdraví na pracovišti vyvolává potřebu

zavedení celé škály opatření. Nejčastějším zjištěným rizikem je riziko přenosu viru COVID-19.

Pohřebnictví v době pandemie v ČR bylo postiženo především špatně nastavenou komunikací mezi vládními složkami a pohřebními službami. Vládní složky pohřebním službám většinu opatření pro případ pandemie COVID-19 pouze doporučovaly, ale nenařizovaly. Pro pohřební služby bylo velmi obtížné nastavit opatření tak, aby zachovaly úctu k pozůstalým, ale zároveň chránily své zaměstnance, ale i pozůstalé před zvýšeným rizikem nákazy onemocněním COVID-19. Vybraná pohřební služba musela čelit celému spektru rizik, se kterými se setkala právě kvůli nastupující pandemii. Nezkušenost majitele pohřební služby v situaci rostoucích požadavků na náklady firmy, zaměstnance firmy a mimo jiné i na kapacitu pohřební služby vedla k velkému počtu špatně zavedených opatření. Jedno z nejzávažnějších rizik pohřební služby v období pandemie vyústilo v oblasti OOPP a jejich využívání, což je v období pandemie základní prvek pro předcházení onemocnění. Významné riziko postihovalo také oblast administrativy. Konkrétně se jednalo o absenci interních směrnic pro případ pandemie COVID-19, kterými by se zaměstnanci museli řídit. Tato absence jednoznačně vyústila v chybné postupy zaměstnanců a zvýšení rizika nákazy. Z identifikovaných a analyzovaných rizik vychází potřeba zavedení změn v systemizaci v oblasti pohřebnictví, a to nejen z řad pohřebních služeb, ale již od samotných vládních institucí. Vládní instituce by se měly zaměřit na digitalizaci a zavedení nových systémů do oblasti pohřebnictví, zejména pro zlepšení komunikace. Vybraná pohřební služba musí zejména zlepšit oblast zavádění opatření pro své zaměstnance a začít s uplatňováním manažerských postupů, a to především kontrolní činnosti. Možnou oblastí změn je také oblast inovačních procesů, které jsou v pohřební službě na značně zastaralé úrovni. Pomocí moderních technologií a systémů, které jsou na trhu běžně dostupné, má firma potenciál zjednodušit své postupy pracovních činností. Obzvláště v období pandemie, kdy množství pracovních činností značně narůstá, by nové systémy přinesly zrychlení a větší efektivitu práce.

Navržená opatření a interní směrnice navrhovaná v aplikační části diplomové práce jsou počátečním bodem, jenž může dopomoci pohřební službě k efektivnějšímu zvládnutí další potenciální pandemie a k celkové změně přístupu v řízení pohřební služby.

Snad mohu na závěr vyjádřit naději, že v co nejbližší době dojde k systemizaci pohřebnictví v ČR, a také, že si pohřebnictví v ČR zaslouží vyšší zájem ze strany vládních institucí po zkušenostech s pandemií COVID-19.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AFSHAR Z. M., EBRAHIMPOUR S. et al., 2020. *Coronavirus dinase 2019 (COVID-19), MERS and SARS: Similarity and diference.* Journal of Acute Disease. 9(5), 194 (2020). DOI: 10.4103/2221-6189.291283

BERGDOLT, Klaus, 2002. *Černá smrt v Evropě: velký mor a konec středověku.* Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad. Kulturní historie. ISBN 80-7021-541-0.

COVID-19, MERS & SARS, 2020. *National Institute of Allergy and Infection Diseases* [online]. United States Government [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: https:// www.niaid.nih.gov/diseases-conditions/ covid-19

ČERNÝ, Karel, 2020. *Mor 1480-1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku.* Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4691-6.

ČESKO, 1991. Zákon č. 455/1991 Sb. *Zákon o živnostenském podnikání*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-455.

ČESKO, 2001 a. Nařízení vlády č. 495/2001 Sb. *Nařízení vlády, kterým se stanoví rozsah a bližší podmínky poskytování osobních ochranných pracovních prostředků, mycích, čisticích a dezinfekčních prostředků.* In*: Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-495

ČESKO, 2001 b. Zákon č. 256/2001 Sb. *Zákon o pohřebnictví a o změně některých zákonů.* In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www. zakonyprolidi.cz/cs/2001-256.

ČESKO, 2002. Nařízení vlády č. 523/2002 Sb. *Nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 178/2001 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví zaměstnanců při práci.* In*: Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www. zakony prolidi.cz/cs/2002-523.

ČESKO, 2007: Nařízení vlády č. 361/2007 Sb. *Nařízení vlády, kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví při práci*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-361.

ČESKO, 2021 a. Zákon č. 261/2021 Sb. *Zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s další elektronizací postupů orgánů veřejné moci*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-261.

ČESKO, 2021 b. Zákon č. 284/2021 Sb. *Zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím stavebního zákona.* In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-284.

ČSN EN 15017, 2020. *Služby v pohřebnictví – Požadavky*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví. Třídící znak 76 3500.

ČESKO, 2017 a. Vyhláška č. 277/2017 Sb. *vyhláška o postupu obce při zajištění slušného pohřbení*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakony prolidi.cz/cs/2017-277.

ČESKO, 2017 b. Vyhláška č. 278/2017 Sb. *Vyhláška o stanovení obsahu a rozsahu specializované odborné přípravy zaměřené na odbornou problematiku související balzamací a konzervací a náležitosti dokladu o jejím absolvování*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-278.

ČESKO, 2017 c. Zákon č. 193/2017 Sb. *Zákon, kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakony prolidi.cz/cs/2017-193.

ČESKO, 1938. Mezinárodní ujednání č. 44/1938 Sb. *Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol*. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.aspi.cz/ products/lawText/1/7102/1/2/ujednani-c-44-1938–sb-o-preprave-mrtvol/ujednani-c-44-1938–sb-o-preprave-mrtvol.

ČESKO, 2012. *Sdělení č. 22/2012 Sb. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody o převozu těl zemřelých.* In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2012-22.

ČESKO V DATECH, 2019. *Hřbitovy v datech.* Ceskovdatech.cz [online]. Česká republika [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: https://www.ceskovdatech.cz/clanek/142-hrbitovy-v-datech/#article-content.

DIJKHUIZEN, L. G. M., H. T. GELDERMAN a W. L. J. M. DUIJST, 2020. *Review: The safe handling of a corpse (suspected) with COVID-19*. Journal of Forensic and Legal Medicine. Maastricht: Elsevier Ltd. 73(2020).

PREPAREDNESS AND RESILIENCE BRANCH, 2020. *SA Health Viral Respiratory Disease Pandemic Response – Management of Deceased during a Pandemic Sub-Plan.* Version 4.0. Australia. ISBN 978-1-76083-248-3.

ELIÁŠ, Vojtěch a Tomáš KOTRLÝ, 2006. *Přehled veřejných a neveřejných pohřebišť v České republice.* Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s. r. o. ISBN 80-7021-861-4.

FYZIOLOGICKÉ FAKTORY, 2019. *Znalostní systém prevence rizik v BOZP.* ZSBOZP.VUBP.CZ [online]. Česká republika [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://zsbozp.vubp.cz/ pracovniprostredi/rizikove-faktory/fyziologicke-faktory.

GABAJOVÁ, Marcela, 2006. *Pravé neštovice: návrat reálné hrozby!* Kontakt: odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky. České Budějovice: Biomedicína. Jihočeská univerzita. 8(1)):159-162. ISSN 1212–4117.

GOGOLA, Matej, 2016. *Alexander Yersin: objaviteľ pôvodcu nákazy Čiernej smrti.* Revue medicíny v praxi: odborný medicínsky časopis. Bratislava: MAURO Slovakia.14(1). ISSN 1336–202X.

HANÁKOVÁ, Eva, 2008. *Práce a zdraví, rizikové faktory pracovního prostředí*. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce. Bezpečný podnik. ISBN 978-80-86973-07-4.

HOPKINS, D. R., 2002. *The Greater Killer: Smallpox in History*. Chicago: The University of Chicago. ISBN 978-0226351681.

HYBRANTOVÁ, Jana, 2019. *Proč se lidé přestávají loučit se zemřelými?* Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice.

CHEMICKÉ FAKTORY, 2019. *Znalostní systém prevence rizik v BOZP*. ZSBOZP.VUBP.CZ [online]. Česká republika [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://zsbozp.vubp.cz/ pracovni-prostredi/rizikovefaktory/chemicke-faktory/278–chemicke-faktory-2.

ŠEBEK, Tomáš, 2006. *Chřipka a pandemie, ptačí hrozba*? Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1358-8.

IONIZUJÍCÍ ZÁŘENÍ, 2019. *Znalostní systém prevence rizik v BOZP.*ZSBOZP.VUBP.CZ [online]. Česká republika [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: https://zsbozp.vubp.cz/pracovni-prostredi/rizikovefaktory/fyzikalni-faktory/136-ionizace-ovzdusi/228-ionizujici-zareni.

JUDOVÁ, Lucie, 2017. *Právní úprava pohřebnictví ve vztahu k ochraně životního prostředí.* Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

KELLY, Heath, 2011. *The classical definition of a pandemic is not elusive.* Bulletin of the World Health Organization. Carlton South (Australia). DOI: 10.2471/BLT.11.088815.

KIM, J. M., CHUNG, Y. S. et al., 2020. *Identification of Coronavirus Isolated from a Patient in Korea with COVID-19*. Osong public health and research perspectives, 11(1), 3–7 (2020). DOI: 10.24171/j.phrp.2020.11.1.02

KLÁGOVÁ, Gabriela, 2020. *Posouzení rizik v pohřebních službách.* Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín.

KOTRLÝ, Tomáš, 2013. *Pohřebictví: Právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků.* 1. vydání. Praha: Linde Praha, a. s. ISBN 978-80-86131-95-5.

Krajská hygienická stanice Libereckého kraje, 2020. *Nakládání se zemřelými v rámci SARS-CoV-2/COVID-19* [online]. Česká republika [cit. 2022-05-17]. Dostupné z: https://www.khslbc.cz/ wp-content/uploads/Nakladani_zemreli-9-4-2020.pdf.

LAKDAWALA S. S., MENACHERY V. D., 2020. *The search for a COVID-19 animal model.* Science, 368(6494), 942-943. DOI: 10.1126/science.abc6141.

MARKOVIĆ, Andrea, 2016. *Pohřebnictví: Definice, vývoj a potenciály v kontextu globálním i České republiky.* Praha: Fori Prague. ISBN 978-80-904759-1-5.

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2022. *Pohřebnictví v době covidu-19* [online]. Česká republika [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/pohrebnictvi/pohrebnictvi-v-dobe-covidu-19-(1).

Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2020. *Nakládání s těly zesnulých osob s potvrzenou nákazou COVID-19* [online]. Česká republika [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: https://koronavirus.mzcr.cz/nakladani-s-tely-zesnulych-osob-s-potvrzenou-nakazou-covid-19/.

NEŠPOROVÁ, Olga, 2011. *Smrt a umírání: opomíjené téma veřejných politik.* Fórum sociální politiky [online]. Česká republika [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: https://www.vupsv.cz/wp-content/uploads/2021/04/Nesporova-Olga-Smrt-a-umirani_opomijene-tema-verejnych-politik.-FSP_c.-6-2011.pdf.

NEŠPOR, Zdeněk a Olga NEŠPOROVÁ, 2011. *V žáru lásky se život započal – v žáru ohně se končí*. Ústav pro soudobé dějiny avčr. Čtyři pohledy na vývoj kremačního hnutí v české společnosti, s. 596-600. [online]. Česká republika [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/casopis/soudobe-dejiny-4-2011/.

OULEHLOVÁ, Alena. *Kvalitativní a semikvantitativní hodnocení rizik, matice a mapa rizik.* In: Univerzita obrany v Brně [online]. Česká republika [cit. 2022-27-06]. Dostupné z: moodle.unob.cz/pluginfile.php/34856/mod_resource/content/5/Prezentace6_RR_odhad_rizika_AR_2019_2020.pdf.

PERRY, Robert D. a Jacqueline D. FETHERSTON, 1997. *Yersinia pestis—Etiologic Agent of Plague.* Clinical microbiology reviews. Kentucky: American Society for Microbiology. 10(1). ISSN 0893-8512.

PIGENET, Y., 2021. *The origin of SARS-CoV-2 is being seriously questioned*. CNR NEWS [online]. France [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: https://news.cnrs.fr/articles/the-origin-of-sars-cov-2-is-being-seriously-questioned.

POHREBNICTVO, 2016. *Přestavby vozidel: Každý námi dodaný pohřební vůz je originálem.* Pohrebnictvo.sk [online]. Slovenská republika [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://www.pohrebnictvo.sk/kazdy-nami-dodany-pohrebni-vuz-je-originalem/.

POHŘEBIŠTĚ, 2017. *Archiv: Mapy provozovaných pohřebišť.* Pohrebiste.cz [online]. Česká republika [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: http://www.pohrebiste.cz/ stranky/archiv/dokument/70/pohrmapa.htm.

POLLITZER, Robert Plague, 1954. *World Health Organization: Division of Epidemiological and Health Statistical Services*. ISBN 9241400226.

PRYMULA, Roman a Miroslav ŠPLIŇO, 2006. *SARS: syndrom akutního respiračního selhání.* Praha: Grada. ISBN 80-247-1550-3.

ROCKX B., KUIKEN T., 2020. *Comparative pathogenesis of COVID-19, MERS, and SARS in a nonhuman primate model*. Science, 368(6494), 1012-1015. DOI: 10.1126/science.abb7314.

ROSSI, G. A., SACCO, O., 2020. *Differences and similarities between SARS-CoV and SARS-CoV-2: spike receptor-binding domain recognition and host cell infection with support of cellular serine proteases.* Infection, 48, 665–669. DOI: 10.1007/s15010-020-01486-5.

Setkání, 2010. *Diecézní časopis pro křesťanské společenství*. České Budějovice: Protisk. ISSN 1212-8074.

STEJSKAL, David a Jaroslav ŠEJVL, 2011. *Pohřbívání a hřbitovy*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-680-6.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ, 2004. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-424-1.

ŠEJVL, Jaroslav, 2015. *Povinnosti obce zajistit pohřbení aneb tzv. sociální pohřby.* Praha: Wolters Kluwer, a. s. ISBN 978-80-7478-807-9.

ŠEJVL, Jaroslav, 2018. *Povinnosti obce zajistit pohřbení aneb tzv. sociální pohřby.* 2. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7598-137-0.

ŠEJVL, Jaroslav, 2020. *Zákon o pohřebnictví: Zákon o válečných hrobech: komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-952-9.

ŠTULA, M., 2015. *Koronaviry známé a neznámé*. PharmaNEWS [online]. Pharma News, s.r.o. [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: http://www.pharmanews.cz/clanek/koronaviry-zname-a-nezname/.

TROJÁNEK, Milan a GREBENYUK, Vyacheslav, 2020. *Nový koronavirus (SARS-CoV-2) a onemocnění COVID-19.* Praha: ČASOPIS LÉKÁŘŮ ČESKÝCH. Sv. 159(2). ISSN 0008-7335.

TRTÍK, Daniel, 2021. *Problematika úpravy a pohřbívání těl zemřelých nakažených nemocí covid-19* [online]. Česká republika [cit. 2022-05-17]. Dostupné z: https://www.kr-vysocina.cz/vismo5/dokumenty2.asp?id_org=450008&id=4105176&defpc=1.

VARVAŘOVSKÝ, Pavel, 2013. *Pohřebnictví.* Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-904-579-5-9.

VALENČÍK, Radim, 2020. *K dobré teorii: COVID-19.* Analýza vývoje/136. [online]. Česká republika [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: https://radimvalencik.pise.cz/8370-k-dobre-teorii-covid-19-analyzavyvoje-136.html.

WANG N., Li S.Y. et al., 2018. *Serological evidence of bat SARS-related coronavirus infection in humus.* China.Virologica Sinica. 33(1), 104-107 (2018). DOI: 10.1007/s12250-018-0012-7.

World Health Organization, 2020. *Pneumonia of unknown cause – China.* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: https://www.who.int /csr/don/05-january-2020-pneumonia-of-unkown-cause-china/en/.

World Health Organization, 2021 a. *Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS)* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2021-4-03]. Dostupné z: https://www.who.int/ healthtopics/ severe-acute-respiratory-syndrome#tab=tab.

World Health Organization, 2021 b. *Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV).* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/middle-east-respiratory-syndrome-coronavi rusmers #tab=tab_1.

World Health Organization, 2021 c. *Coronavirus disease (COVID-19)* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: https:// www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronaviru-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirusdisease-covid-19#:~:text=protect.

World Health Organization, 2021 d. *Weekly epidemiological update - 5 January 2021.* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: https:// www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update---5-january-2021.

World Health Organization, 2022 a. *Coronavirus (COVID-19) Dashboard.* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: https://covid19.who.int/.

World Health Organization, 2022 b. *Coronavirus (COVID-19) Mortality Rate.* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: https://www.worldometers.info/coronavirus/coronavirus-death-rate/#who-03-03-20.

World Health Organization, 2022 c. *COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC.* [online]. Organizace spojených národů [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: https://www. worldometers.info/coronavirus/.

ZHENG, J., 2020. *SARS-CoV-2: an Emerging Coronavirus that Causes a Global Threat.* International journal of biological sciences, 16(10), 1678–1685. DOI:10.7150/ijbs.45053

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

%	procento
aj.	a jiné
BOZP	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci
ČR	Česká republika
D	dopad
EU	Evropská unie
KHS	Krajská hygienická stanice
např.	například
OOPP	Osobní ochranné pracovní prostředky
P	pravděpodobnost
R	riziko
WHO	World Health Organization
→	šipka; určuje směr zpracování
▭	obdélník; definuje dílčí krok zpracování
⬭	kruh; počátek nebo ukončení zpracování
◇	kosočtverec; větvení postupu v závislosti na splnění podmínky

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Provozovaná pohřebiště v ČR dle kraje, velikosti a vlastníka pohřebiště [zdroj: Pohřebiště, 2017] 21

Obrázek 2 Úprava pohřebního vozidla v ložném prostoru [zdroj: Pohrebnictvo, 2016] 26

Obrázek 3 Obřadní síň Na Hvězdičce [zdroj: vlastní] 45

Obrázek 4 Kaple svatého Jana v Příbrami [zdroj: vlastní] 45

Obrázek 5 Procesní diagram průběhu pohřbívání během pandemie COVID-19 [zdroj: vlastní] 48

Obrázek 5 Procesní diagram průběhu pohřbívání během pandemie COVID-19 (pokračování) [zdroj: vlastní] 49

Obrázek 6 Vyhodnocení pravděpodobnosti vzniku nebezpečné události [zdroj: vlastní] ... 62

Obrázek 7 Vyhodnocení závažnosti dopadů nebezpečné události [zdroj: vlastní] 63

Obrázek 8 Vyhodnocení kritérií přijatelnosti individuálního rizika [zdroj: vlastní] 64

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Srovnání pandemií 21. století 36

Tabulka 2 Checklist pro zjištění rizik během pandemie COVID-19 v pohřebních službách [zdroj: vlastní] 52

Tabulka 3 Checklist pro zjištění rizik během pandemie COVID-19 v pohřebních službách [zdroj: vlastní] (pokračování tabulky) 53

Tabulka 4 Pravděpodobnost vzniku nebezpečné události [zdroj: vlastní] 54

Tabulka 5 Závažnost dopadu nebezpečných událostí [zdroj: vlastní] 54

Tabulka 6 Kritéria přijatelnosti individuálního rizika [zdroj: vlastní] 55

Tabulka 7 Matice rizik [zdroj: vlastní] 55

Tabulka 8 What-if analýza [zdroj: vlastní] 56

Tabulka 9 Interní směrnice XX pohřební služby [zdroj: vlastní] 77

Tabulka 10 Interní směrnice XY pohřební služby [zdroj: vlastní] 77

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Evidenční list vydaných osobních ochranných pracovních prostředků – příklad

Příloha P II: Návrh interní směrnice XX pohřební služby pro mimořádné bezpečnostní opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým

Příloha P III: Návrh interní směrnice XY pohřební služby pro mimořádné bezpečnostní opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů

PŘÍLOHA P I: EVIDENČNÍ LIST VYDANÝCH OSOBNÍCH OCHRANNÝCH PROSTŘEDKŮ – PŘÍKLAD

Evidenční list vydaných osobních ochranných prostředků (dále jen OOPP)

Jméno a příjmení:	XXXX
Profese:	Pracovník v pohřebnictví
Pracoviště:	Praha
Evidenční číslo:	76886556

M/R	Vydané OOPP	Výdej OOPP		Příjem OOPP		Kontrola		
	Název OOPP a množství (ks, páry, l, m, kg, sady)	Datum	Podpis zaměstnance výdeje	Datum	Podpis zaměstnance příjmu	Celkem využitých OOPP	Počet výjezdů	Soulad využitých OOPP a výjezdů
03/2020	Povlaky na sedadla vozu 20x (2 sedadla ve voze)	1.3. 2020		1.3. 2020		20	10	ANO
	Jednorázové rukavice 10 párů (min. 2 páry na výjezd)	1.3. 2020		1.3. 2020		10	10	NE
	….							

PŘÍLOHA P II: NÁVRH INTERNÍ SMĚRNICE XX POHŘEBNÍ SLUŽBY PRO MIMOŘÁDNÉ BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ VZHLEDEM K ONEMOCNĚNÍ COVID-19 PRO PRACOVNÍKY V PŘÍMÉM KONTAKTU A PŘI MANIPULACI SE ZEMŘELÝM

Interní směrnice XX pohřební služby Y se sídlem XXX, IČ XYX	
Mimořádné bezpečnostní opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým	
Směrnice nabývá platnosti ode dne:	1. 7. 2022
Směrnice nabývá účinnosti ode dne:	1. 7. 2022

Sídlo pohřební služby

1) Do a ze zaměstnání budou pracovníci dojíždět výhradně ve svém civilním oblečení.
2) V pracovní době budou pracovníci oblečeni výhradně do oděvu pohřební služby poskytnuté zaměstnavatelem.
3) Pracovní oblečení bude každý pátek uloženo do červeného pytle a ten bude převezen do míst určených k vyprání a vyžehlení. Přes noc bude toto oblečení umístěno v místnosti se zapnutým germicidním zářičem, jehož provoz podléhá provoznímu řádu.
4) V pracovní době při pohybu v technickém zázemí firmy, jsou povinni pracovníci nosit respirátory a jednorázové rukavice.

Výjezd

1) Při výjezdu kamkoliv – domů, do nemocnice, do léčebny dlouhodobě nemocných, do psychiatrické nemocnice, do domova důchodců, hospiců nebo ven, se pracovníci budou chovat tak, jako by byl zemřelý nakažen nebo v karanténě. Stejně tak i jeho rodina.
2) Pracovníci musí dodržovat Interní směrnici pro povinné využívání specifických OOPP v době pandemie COVID-19.
3) Každý zemřelý musí být uložen do vaku.
4) Před uložením zemřelého do vaku je nutné položit tkaninu namočenou v dezinfekčním prostředku na obličej zemřelého. Tato tkanina je uložena v krabičce a je povinnou výbavou každého pohřebního vozu.
5) Vak musí být po uložení těla řádně uzavřen a uložen do převozní či konečné rakve.

6) Po příjezdu k sídlu firmy je nutné rakev vyndat na vozík a před vstupem do budovy rakev plošně vydezinfikovat rozprašovačem, následně je možné vstoupit do budovy.

7) V prostorách tomu určených rakev pracovník otevře, případně přeloží tělo do konečné rakve, zemřelého zakryje rubášem.

8) Rakev pevně uzavře, označí rakvenkou a uloží do chladícího zařízení.

9) Rakev je zakázáno v této fázi znovu otvírat.

Specifické postupy

1) Budeme-li mít informaci, že se jedná o zemřelého prokazatelně pozitivního na COVID-19 nebo o osobu v karanténě, a je již objednavatelem sjednáno bezobřadní rozloučení nebo si tak přejí pozůstalí v místě převzetí zemřelého, postup bude následovný:
    a. Zemřelý se nebude ukládat do chladícího zařízení firmy
    b. Zaopatří se přímo na místě úmrtí a odveze se přímo do krematoria
    c. Krematorium musí být předem telefonicky informováno o tomto převozu
    d. Do knihy zemřelých se zemřelý zapíše jako obvykle s výjimkou poznámky o odvozu přímo do krematoria
    e. Je nutné informovat sjednavatele, aby neúčtoval objednavateli chladící zařízení.
2) Pokud si jiná pohřební služba objedná provedení obřadu v naší smuteční síni, je nutné před vstupem do budovy rakev plošně dezinfikovat rozprašovačem.
3) Pracovníci musí denně nebo dle potřeby i několikrát denně dezinfikovat pohřební vozy včetně kabiny řidiče
4) Zakazuje se pohřební vozy zastavovat jinde než v místě sídla firmy a v místě převzetí zemřelého
5) Zakazuje se v pracovním oblečení navštěvovat jiné prostory (např. obchody, restaurace aj.) než ty, které jsou navštěvovány v rámci pracovní náplně pracovníka.
6) Zaměstnavatel se zavazuje zajistit dovoz obědů do sídla firmy
7) Pracovníci 2x týdně provedou plošnou dezinfekci všech prostor technického zázemí firmy
8) Pracovníci podstoupí 1x týdně antigenní test na onemocnění COVID-19 a svým podpisem potvrdí zápis v evidenci o testování zaměstnanců.

Specifika pohřbu

1) Pohřeb by měl být proveden vhodným způsobem s opatrností a použitím OOPP, aby se předešlo přenosu přímým kontaktem
2) Minimální požadavek na OOPP zahrnuje rukavice a respirátor pro účastníky pohřbu a rukavice, respirátor a voděodolný oděv s dlouhým rukávem pro pracovníky pohřební služby
3) Vystavování těla zemřelého se neprovádí a pozůstalým není umožněna prohlídka těla
4) Zemřelí s potvrzením nebo suspektním onemocněním COVID-19 mohou být pohřbeni v patologickém vaku nebo zpopelnčni, jak je obvyklé.
5) Sjednavatel smutečního obřadu zajistí před realizací pohřbu seznam účastníků pohřbu. Počet osob bude korespondovat s aktuálně platným vládním opatřením omezující počet osob na pohřbech.

Zaměstnanec svým podpisem stvrzuje, že si Interní směrnici pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro pracovníky v přímém kontaktu a při manipulaci se zemřelým, platné od 1. 3. 2020 řádně přečetl, že se bude řídit těmito pokyny a že obdržel a má k dispozici veškeré OOPP, včetně dezinfekčních prostředků.

Porušení této směrnice bude posuzováno jako hrubé porušení pracovních povinností dle zákoníku práce, § 55, odst. 1 písm. b).

Tato interní směrnice bude též vyvěšena v denní místnosti zaměstnanců.

V..... dne .....

Jméno:

Příjmení:

Podpis zaměstnance:

PŘÍLOHA P III: NÁVRH INTERNÍ SMĚRNICE XY POHŘEBNÍ SLUŽBY PRO MIMOŘÁDNÉ BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ VZHLEDEM K ONEMOCNĚNÍ COVID-19 PRO SJEDNAVATELE OBŘADŮ

Interní směrnice XY pohřební služby Y se sídlem XXX, IČ XYX	
Mimořádné bezpečnostní opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů	
Směrnice nabývá platnosti ode dne:	1. 7. 2022
Směrnice nabývá účinnosti ode dne:	1. 7. 2022

Sjednání pohřbení

1) Sjednání se za pozůstalé účastní maximálně 2 osoby
2) Je nutné, aby pozůstalí měli nasazený respirátor a jednorázové rukavice.
3) Čekající na sjednání nesmí sedět v čekárně, sjednávání bude plánované dle přesného časového harmonogramu,
4) Do objednávky se musí vždy zadat využití patologického vaku a pozůstalí s tímto opatřením musí být seznámeni.
5) Hygienické zaopatření zemřelých není možné naúčtovat zákazníkovi, tyto náklady hladí pohřební služba.
6) Sjednavatel je povinen seznámit objednatele s povinností využití rubáše a zákazu využití vlastního oblečení pro zemřelého.
7) Rubáš hradí objednatel, je nutné jej zanést do objednávky.
8) Po odchodu pozůstalých je nutné dezinfikovat opěrky židlí, kliky u dveří, stůl a případně další vybavení kanceláře.
9) K podpisu objednávky zákazník obdrží od sjednavatele jednorázové propisovací pero, které po použití vyhodí nebo si jej odnese.
10) Po odchodu zákazníka sjednavatel místnost vyvětrá a dezinfikuje si ruce.
11) Sjednavatel je povinen vždy mít nasazený respirátor a jednorázové rukavice.

Prostředky

1) Rubáše jsou k dispozici na skladě OOPP.
2) Patologické vaky jsou k dispozici na skladě OOPP.

3) Dezinfekční prostředky (na povrchy, gely na ruce) jsou k dispozici v kanceláři sjednavatele.

Kancelář

1) Kancelář včetně příslušenství bude 1x denně plošně dezinfikována.

WC pro pozůstalé

1) Denně budou dezinfikovány všechny omyvatelné povrchy včetně sanitární techniky.

Obřadní síň

1) Zakazují se ukázky zemřelého před obřadem.
2) V technickém zázemí je zákaz pohybu pozůstalých i dalších nezaměstnaných osob.
3) Pozůstalí musí na obřad čekat před vchodem do obřadní síně a nebudou se zdržovat v čekárně uvnitř budovy.
4) Pozůstalí musí mít při vstupu do obřadní síně nasazen respirátor.
5) V obřadní síni může být tolik osob, kolik je v době smutečního obřadu povoleno vládními opatřeními.

Zaměstnanec svým podpisem stvrzuje, že si Interní směrnici pohřební služby k mimořádnému bezpečnostnímu opatření vzhledem k onemocnění COVID-19 pro sjednavatele obřadů, platné od 1. 3. 2020 řádně přečetl, že se bude řídit těmito pokyny a že obdržel a má k dispozici veškeré OOPP, včetně dezinfekčních prostředků.

Porušení této směrnice bude posuzováno jako hrubé porušení pracovních povinností dle zákoníku práce, § 55, odst. 1 písm. b).

Tato interní směrnice bude též vyvěšena v denní místnosti zaměstnanců.

V..... dne .....

Jméno:

Příjmení:

Podpis zaměstnance: